

๗ ทศวรรษ แห่งการครองสิริราชสมบัติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กับการสืบสาน
งานศิลปวัฒนธรรม : ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรม

ผู้จัดพิมพ์	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
พิมพ์ครั้งที่ ๑	สิงหาคม ๒๕๕๙
จำนวน	๓๐๐ เล่ม
วัตถุประสงค์	๑. เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคล เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๗ ทศวรรษ ๒. เพื่อเผยแพร่พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้ปวงประชาชนชาวไทยได้รับรู้และสำนึก พร้อมตระหนักในพระมหากรุณาธิคุณ ที่ทรงมีต่อปวงพสกนิกรชาวไทย
จัดพิมพ์โดย	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โทรศัพท์ / โทรสาร ๐ - ๕๓๘๘ - ๕๘๘๐
ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ธรรมไชย อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ รองศาสตราจารย์ นายสัตวแพทย์ ศุภชัย ศรีวิวงศ์ รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชานาฏ สิตานุรักษ์ ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม
ผู้รวบรวมและเรียบเรียง	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชูสิทธิ์ ชูชาติ
กองบรรณาธิการ	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวภา ศักยพันธ์ อาจารย์ฉันทนา ศศิธรรมาศ อาจารย์วาทีณี บัวชุม อาจารย์ภูเดช แสนสา นายดิเรก อินจันทร์ นายโสภณ พรมจิตต์ นายวีรพิชญ์ หิมารัตน์ นางสาวปณิดา โตคำนุช นายจักรภาณุ ไตรยสุทธิ์

พิมพ์ที่ :

คำนิยม

เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองพระราชพิธีมหามงคล ๗ ทศวรรษแห่งการครองสิริราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สำนักในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านที่ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนานับประการ ในการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข พสกนิกรชาวไทยให้มีความเป็นอยู่ที่ดี สามารถพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ จึงได้จัดทำหนังสือ **ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรม** เพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเผยแพร่ให้ปวงชนชาวไทยได้ซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของท่าน ในการดำเนินการตามรอยพระยุคลบาท ด้วยการปฏิบัติตามพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ที่พระองค์ท่านได้ดำรัสไว้ในงานต่าง ๆ

หนังสือ “ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรมเล่มนี้” นำเสนอพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส อันเกี่ยวเนื่องกับศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สำนักในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้นที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน “สถาบันราชภัฏ” ในวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๕ ทำให้สถาบันราชภัฏสามารถจัดการศึกษาได้อย่างเปิดกว้าง และมีศักดิ์ศรีเทียบเท่ามหาวิทยาลัย แม้สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ จะเปลี่ยนสถานภาพมาเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในปี ๒๕๔๖ แต่ยังคงใช้พระราชลัญจกรประจำพระองค์รัชกาลที่ ๙ เป็นตราสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ยังได้น้อมนำพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นหลักในการดำเนินงาน จึงเป็นที่มาของการจัดตั้ง “สถาบันล่านาศึกษา” เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าองค์ความรู้เกี่ยวกับพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ในหนังสือตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง “ศิลปวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรม” จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนและทุกภาคส่วนในสังคมน้อมนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองและหน่วยงาน และเข้าใจในความแตกต่างและหลากหลายของวัฒนธรรมในการนำพาประเทศไปสู่วิถีแห่งสันติสุข และมั่นคง ยั่งยืนตลอดไป

(รองศาสตราจารย์ ดร.ประพันธ์ ธรรมไชย)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

คำนำ

หนังสือ ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง “ศิลปวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรม” มีวัตถุประสงค์เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสสมหามงคลเฉลิมพระเกียรติ ๗ ทศวรรษแห่งการครองสิริราชสมบัติ ด้วยการเผยแพร่พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบทอดศิลปวัฒนธรรมทุกแขนง เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูสืบทอดศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานด้านพิพิธภัณฑ์

๒. ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง ชีวิตวัฒนธรรม

๓. ภารกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในการสนองตอบพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ในล้านนา

ทั้งนี้ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ต้องขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ชูสิทธิ์ ชูชาติ เป็นอย่างสูง ในการให้ความเมตตาและให้ความอนุเคราะห์รวบรวม เรียบเรียงพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ที่ได้พระราชทานเนื่องในโอกาสต่าง ๆ และนอกจากนี้ขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการจัดทำหนังสือดังกล่าวจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีไว้ ณ โอกาสนี้

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตที่ดีดังพระบรมราโชวาท ความว่า “...ตราบไต่ที่ชาวไทยมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมแรง ร่วมใจกันเพื่อประเทศชาติแล้ว ชาติก็ได้รอดพ้นจากภัยพิบัติสู่ความสุขความเจริญ แต่คราวไต่ที่ขาดความสามัคคีกลมเกลียวกัน ก็ต้องประสบเคราะห์กรรมกันทั้งชาติ จึงเป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายที่จะต้องร่วมใจกันปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด...”

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชานาฏ สิตานุรักษ์)

ผู้อำนวยการสำนักศิลปะและวัฒนธรรม

สารบัญ

หน้า

คำนิยม

คำนำ

สารบัญ

บทนำ : ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง “ศิลปวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรม”

ความหมายของวัฒนธรรม

ส่วนที่ ๑ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับงาน
ด้านวัฒนธรรม

๑.๑ ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม

๑.๒ พระราชดำริในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรม

ส่วนที่ ๒ ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง ชีวิตวัฒนธรรม

๒.๑ ความรู้

๒.๒ คุณธรรม

๒.๓ ความพอเพียง

๒.๔ ความเพียร

๒.๕ สติ

๒.๖ ปัญญา

๒.๗ วินัย

๒.๘ ความเสียสละ

๒.๙ ความสามัคคี

๒.๑๐ การทำงานอย่างมีความสุข

ส่วนที่ ๓ ภารกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในการสนองตอบพระบรมราโชวาทและ
พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

บรรณานุกรม

ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรม

ตามรอยพระยุคลบาทเป็นการนำแนวพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานไว้ ณ โอกาสต่าง ๆ มาเป็นแบบแผนในการดำเนินงานและดำเนินชีวิต เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติของผู้ปฏิบัติ ที่มุ่งหวังให้การทำงานและการดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างมีความสุข

หนังสือ ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมและชีวิตวัฒนธรรม ฉบับนี้ ได้รวบรวม พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานเนื่องในโอกาสต่าง ๆ มานำเสนอ ออกเป็น ๓ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑. พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับงานด้านพิพิธภัณฑ์

เป็นการนำตัวอย่างพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับงานด้านพิพิธภัณฑ์ โดยเฉพาะการอนุรักษ์ไว้ซึ่งสมบัติของชาติ ที่แสดงถึงความเป็นอารยธรรมและอัตลักษณ์ของชาติ

๒. ตามรอยพระยุคลบาทเรื่อง ชีวิตวัฒนธรรม

เป็นการนำตัวอย่างพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตที่งดงาม เช่น ความรู้ คุณธรรม ความเพียร ความอดทน ความสามัคคี ความเสียสละ ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นแบบอย่างและแนวทางปฏิบัติที่ดีงาม อันประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม

๓. การกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในการสนองตอบพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โดย สำนักศิลปะและวัฒนธรรม ได้นำแนวพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นหลักในการดำเนินงาน ด้วยการดำเนินภาระกิจในการทำ บำรุงศิลปวัฒนธรรม ของสำนักศิลปะและวัฒนธรรม ตลอดจนการรักษาไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ด้วยการ จัดตั้ง “สถาบันล้านนาศึกษา” เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในล้านนา

ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานไว้ เนื่องในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัด สุโขทัย ความตอนหนึ่งว่า

“...ชาติไทยเรานั้นได้มีเอกราช มีภาษา ศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเองมาช้านาน หลายศตวรรษแล้ว ทั้งนี้เพราะบรรพบุรุษของเราได้เสียสละอุทิศชีวิต กำลังทั้งกายและใจ สะสมสิ่งเหล่านี้ไว้ ให้เพื่อพวกเรา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องรักษาสืบสิ่งเหล่านี้ไว้ให้คงทนถาวร เป็นมรดกของอนุชนรุ่นหลังต่อไป ข้าพเจ้าเห็นว่าโบราณวัตถุและศิลปวัตถุทั้งหลายนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ชี้ให้เห็นอดีตอันรุ่งโรจน์ของชาติไทยเรา เป็นประโยชน์แก่การศึกษาทั้งในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี และวัฒนธรรม จึงควรที่ทุกฝ่ายจะได้ช่วยกันทะนุถนอมบำรุงรักษาอย่าให้สูญสลายไป...”

ความตอนหนึ่ง ในพระบรมราโชวาท

ในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง จังหวัดสุโขทัย

วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๗

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ रामคำแหง

ที่มา : http://www.gis.finearts.go.th/MIS/Picture/Img_Museum/Pic_Museum/64-0001.jpg

นอกจากนี้ พระองค์ยังได้พระราชดำรัสเกี่ยวกับโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน โดยทรงเน้นให้เห็นว่า แม้แต่อิฐเก่า ๆ แผ่นเดียวก็เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ควรแก่การศึกษา ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

“...เรื่องโบราณสถาน เป็นเกียรติของชาติ อิฐเก่า ๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรช่วยกันรักษาไว้...”

พระราชดำรัสในพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๐๔ (กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๑๗๓)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

ที่มา : <http://www.finearts.go.th/promotion/>

จากตัวอย่างที่ผู้รวบรวมและเรียบเรียงได้กล่าวมานั้น ยังพบว่า มีพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถาน พิธีพระราชทานปริญญาบัตรและพระราชพิธีอื่น ๆ ที่พระราชทานเป็นแนวทาง ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี และวัฒนธรรม จึงควรอนุรักษ์ฟื้นฟู ค้นคว้า วิจัย เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อไป

เป็นที่ทราบกันดีว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ ทรงเป็นทั้ง “เอกอัจฉริยราชา อัครศิลปิน” และ “พระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย” ในด้าน “เอกอัจฉริยราชา อัครศิลปิน” พระองค์ทรง พระปรีชาสามารถทางด้านการดนตรี จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรมและภาษา ศิลปะภาพถ่าย สำหรับ ในด้านการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สืบทอดศิลปวัฒนธรรมทุกแขนง ได้ทรงกรุณาพระราชทานพระราชดำริ และ พระบรมราโชวาทนิชฌันนาประการ เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ของชาติ

งานวิจิตรศิลป์ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังกล่าวแล้ว ล้วนมีลิขสิทธิ์เป็นทรัพย์สินทางปัญญา ที่เป็นมรดกศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าของประเทศชาติ

ซึ่งพระราชกรณียกิจ พระบรมราโชวาท พระราชดำรัสของพระองค์ ทรงเป็นแบบอย่างและมีคุณค่าต่อ พสกนิกรในการดำเนินตามรอยพระยุคลบาท จากความสำคัญดังกล่าว ผู้รวบรวมและเรียบเรียงจึงได้จัดเนื้อหา ที่เกี่ยวข้องและแบ่งขอบข่ายเนื้อหา ดังนี้

๑. พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส เรื่อง ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สถาน

การศึกษาเรื่องนี้ ผู้รวบรวมได้เรียบเรียงพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ที่เกี่ยวข้อง กับ ศิลปวัฒนธรรม เนื่องในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถาน พิธีพระราชทานปริญญาบัตร หรือพระราชพิธีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับ ศิลปวัฒนธรรม ในด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สถาน เพื่อให้ เห็น พระปรีชาสามารถของพระองค์ท่านในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูสมบัติของชาติดังกล่าวแล้ว

๒. ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง ชีวิตวัฒนธรรม

การศึกษาเรื่องนี้ ผู้รวบรวม ได้เรียบเรียงพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ที่พระองค์ท่านได้ พระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตที่งดงาม เช่น เรื่องความรู้ คุณธรรม ความเพียร ความอดทน ความสามัคคี ความเสียสละ ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นแบบอย่างและแนวทางปฏิบัติที่งดงาม เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง และประเทศชาติ

ความหมายของวัฒนธรรม

วัฒนธรรม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น หรืออีกความหมายหนึ่ง วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้และสั่งสอน ดังนั้น วัฒนธรรมจึงมีความหมายรวมทั้งภาษา ประเพณี ศาสนา กฎหมาย จริยธรรม ศิลปะ ตลอดจนนวัตกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น

วัฒนธรรม แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) เช่น สิ่งก่อสร้าง เครื่องใช้ โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น

๒. วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture) หรือ วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม คุณค่า สุนทรียภาพ ศาสนา ประเพณี ฯลฯ วัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมเป็นแรงจูงใจหรือแรงขับให้วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุมีรูปแบบ คุณค่า สุนทรียภาพ หรือรูปทรงที่ออกแบบแตกต่างกัน ภายใต้ความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาของกลุ่มคนในแต่ละยุค แต่ละสมัยสำหรับ “วัฒนธรรม” ในหนังสือเล่มนี้ จะใช้คำว่า “ศิลปวัฒนธรรม” และ “ชีวิตวัฒนธรรม”

ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ โบราณสถาน วิถีชีวิตของมนุษยชาติ ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนาและศิลปะ ศิลปวัฒนธรรม คือรูปแบบของวัฒนธรรมทางวัตถุที่เกิดจากแนวคิด ความเชื่อ ค่านิยมของวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ หรือนวัตกรรมที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม ๒ ประเภท ชีวิตวัฒนธรรมหมายถึง พฤติกรรมที่ควรปฏิบัติเพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ตามแนวพระราชดำริ

ศิลปะ ได้จัดแบ่งตามจุดมุ่งหมายได้ ๒ ประเภท คือ วิจิตรศิลป์ และประยุกต์ศิลป์

๑.วิจิตรศิลป์ ประกอบด้วย จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม ดนตรี นาฏศิลป์ และการพิมพ์ภาพ

๒.ประยุกต์ศิลป์ ประกอบด้วย มัณฑนศิลป์ อุตสาหกรรมศิลป์ การออกแบบ

อย่างไรก็ตามในหนังสือเล่มนี้ มิได้เน้นศิลปะทุกประเภทดังกล่าวมาแล้ว เพราะเนื้อหากว้างเกินไป แต่มุ่งเน้นอธิบายคุณค่า ความสำคัญ การอนุรักษ์ การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์สถาน การใช้พิพิธภัณฑ์เป็นสื่อกลางถ่ายทอดความรู้ โดยการคัดสรรพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ในวโรกาสต่าง ๆ เป็นแบบอย่างคำสอนในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู คั่นคว่ำ วิจัยทางด้านศิลปวัฒนธรรม

ส่วนที่ ๑ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส เรื่อง ศิลปวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านพิพิธภัณฑ์

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส เรื่อง ศิลปวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านพิพิธภัณฑ์ ผู้รวบรวมและเรียบเรียง ได้วิเคราะห์ สังเคราะห์ แล้วสรุปจากพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัส ตลอดจนพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ในเรื่องศิลปวัฒนธรรม ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๐ ถึงปัจจุบัน ในเรื่องความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ การฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ โดยใช้พิพิธภัณฑ์เป็นสื่อในการเผยแพร่ข้อมูล ความรู้ และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ เพื่อให้เห็นคุณค่าของมรดกไทย

๑.๑ ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรม

ความสำคัญหรือประโยชน์ของการศึกษาศิลปวัฒนธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทอย่างต่อเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ยกตัวอย่างเช่น

ความสำคัญของประเพณีที่มีต่อชาติไทย

“...ประเพณีทั้งหลายย่อมมีประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน เรามีประเพณีของชาติไทยเป็นสมบัติ เราควรจะยึดอย่างยิ่ง และช่วยกันส่งเสริม รักษาไว้ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศ...”

ความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาท

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๐๓

“...โบราณวัตถุศิลปวัตถุและโบราณสถานทั้งหลายเป็นของมีคุณค่าและจำเป็นแก่การศึกษาค้นคว้า ในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี เป็นการแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติไทยที่มีมาแต่อดีตร ควรสงวน รักษาไว้ให้คงทนถาวรเป็นสมบัติส่วนรวมของชาติไว้ตลอดกาล...”

ความตอนหนึ่งในพระราชดำรัส

ในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๐๔

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา

ที่มา : <http://janakan1.exteen.com/20120413/entry-11>

นอกจากนี้ พระองค์ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาศิลปวัฒนธรรมว่า ควรดำเนินการควบคู่กับด้านวิทยาศาสตร์ ดังพระบรมราโชวาท ความตอนหนึ่งว่า

“...การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นการศึกษาที่สำคัญและควรจะดำเนินการควบคู่กันไปกับการศึกษาด้านวิทยาศาสตร์ เพราะความเจริญของบุคคล ตลอดจนถึงความเจริญของประเทศ มีทั้งทางวัตถุและจิตใจ ความเจริญทั้งสองทางนี้จะต้องมีประกอบกัน เกื้อกูลและส่งเสริมกัน...”

ความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาท

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ วังท่าพระ

วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๐๙

ทั้งนี้เพราะการศึกษาศิลปวัฒนธรรม คือ การสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญาและจิตใจ พระองค์จึงมีพระบรมราโชวาท ดังนี้

“...งานด้านการศึกษาศิลปวัฒนธรรมนั้น คือ งานสร้างสรรค์ความเจริญทางปัญญา และทางจิตใจ ซึ่งเป็นต้นเหตุทั้งองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่น ๆ ทั้งหมด และเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและดำรงความเป็นไทยได้สืบไป...”

ความตอนหนึ่งในพระบรมราโชวาท

ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ ท่าวังพระ

วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๑๓

ความเจริญทางปัญญาและจิตใจ จำแนกออกเป็น ๒ อย่าง คือ ความเจริญทางวัตถุ ซึ่งต้องอาศัยวิชาการทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นปัจจัยสร้างสรรค์ ส่วนความเจริญทางจิตใจ ต้องอาศัยศิลปะ ศิลธรรม จรรยา ความเจริญทั้งสองประการต้องเป็นหนึ่งเดียว ควบคู่กันเสมอ แยกจากกันไม่ได้ ดังตัวอย่างบางตอนของพระบรมราโชวาท ดังนี้

“...ความเจริญนั้นมักจำแนกกันเป็นสองอย่าง คือ ความเจริญทางวัตถุอย่างหนึ่ง และความเจริญทางจิตใจอีกอย่างหนึ่ง ยิ่งกว่านั้น ยังเห็นกันว่า ความเจริญอย่างแรกอาศัยวิชาการทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นปัจจัยสร้างสรรค์ ส่วนความเจริญอย่างหลังอาศัยศิลปะ ศิลธรรม จรรยาเป็นปัจจัย แท้จริงแล้ว ความเจริญทางวัตถุกับความเจริญทางจิตใจก็ดี หรือความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์กับทางด้านศิลปะ ศิลธรรม จรรยาก็ดี มิใช่สิ่งที่จะแยกออกจากกันให้เด็ดขาดได้ ทั้งนี้เพราะสิ่งที่เราพยายามจะแยกออกจากกันนั้น มีมูลฐานที่เกิดอันเดียวกัน คือ “ความจริงแท้” ซึ่งเป็นวิทยาศาสตร์ ถึงจะพยายามแยกจากกันอย่างไร ๆ ที่สุดก็จะรวมลงสู่กำเนิดจุดเดียวกัน แม้แต่จุดประสงค์ก็จะลงสู่จุดเดียวกัน คือความสุขความพอใจของทุกคน...”

พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตร

ของมหาวิทยาลัยศิลปากร ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยศิลปากร

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๐

ความสำคัญของวัตถุและศิลปวัตถุ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัส ในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย จังหวัดสุโขทัย ปีพุทธศักราช ๒๕๐๖ พระราชดำรัสบางตอน ซึ่งเน้นความสำคัญของวัตถุ และศิลปวัตถุ ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี และวัฒนธรรม ดังนี้

“...ชาติไทยเรานั้นได้มีเอกราช มีภาษา ศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นของตนเองมาช้านานหลายศตวรรษแล้ว ทั้งนี้เป็นเพราะบรรพบุรุษของเราได้เสียสละอุทิศชีวิต กำลังทั้งกายและใจ สะสมสิ่งเหล่านี้ไว้ให้เรา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องรักษาสืบสิ่งเหล่านี้ไว้ให้คงทนถาวรตกเป็นมรดกของชนรุ่นหลังต่อไป ข้าพเจ้าเห็นว่าวัตถุและศิลปวัตถุทั้งหลายนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่ชี้ให้เห็นอดีตอันรุ่งโรจน์ของชาติไทยเรา เป็นประโยชน์แก่การศึกษาทั้งในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดีและวัฒนธรรม จึงควรที่ทุกฝ่ายจะได้ช่วยกันทะนุถนอมบำรุงรักษา อย่าให้สูญสลายไป...”

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้ทราบว่าขณะนี้ทั้งทางราชการ นักเรียน นักศึกษา และประชาชนได้มีความสนใจในประวัติศาสตร์โบราณคดี และกิจการพิพิธภัณฑ์มากขึ้นกว่าแต่ก่อน และทางราชการก็พยายามจัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่นเพิ่มขึ้นเพื่อเก็บรักษา และตั้งแสดงศิลปวัตถุและโบราณวัตถุของท้องถิ่นนั้น ๆ ถึงแม้จะมีอุปสรรคในด้านการเงินบ้าง ก็ได้พยายามช่วยกันหาเงินนอกงบประมาณมาเริ่มลงมือเป็นการทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม ควรได้รับความชมเชย งานทุกอย่างนั้นถ้าได้วางแผนดำเนินงานที่ดีแล้วคอยติดตามไม่ทอดทิ้ง ย่อมสำเร็จบริบูรณ์ตามประสงค์

ขอให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งนี้ จงสถิตสถาพร เป็นสถาบันอันมีเกียรติ อำนวยประโยชน์ในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดี ศิลปะและวัฒนธรรมแก่นักเรียน นักศึกษาและประชาชน เป็นสมบัติอันควรภาคภูมิใจของชาวจังหวัดสุโขทัยและของคนไทยโดยทั่วไปตลอดกาลนาน...”

พระราชดำรัสในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง

วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๐๗

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง

ที่มา : <http://www.bloggang.com/viewdiary>

การที่พระองค์ท่านทรงเห็นคุณค่าของความสำคัญของโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุดังกล่าวแล้ว สมบัติอันล้ำค่าซึ่งเป็นมรดกของมนุษยชาติ จึงควรอนุรักษ์เพื่อการศึกษา เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถาน ที่ในการเรียนรู้เรื่องประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี และวัฒนธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานพระราชดำรัส แก่ นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๔ ดังนี้

“...นี่ถ้ากรมศิลปากรไปสร้างพิพิธภัณฑที่ไหนนะ ฉันจะไปเปิดให้...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๘๘)

ในปีพุทธศักราช ๒๕๐๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทONG จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ ๑๓ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๐๙ และได้พระราชทานพระราชดำรัส ที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...พิพิธภัณฑสถาน นับเป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญของบ้านเมืองและมีประโยชน์แก่กุล การศึกษาของประชาชน โดยเฉพาะพิพิธภัณฑทางโบราณคดี ย่อมเป็นอุปกรณ์สำคัญอย่างยิ่งแก่การศึกษา ค้นคว้าประวัติศาสตร์ การที่ทางราชการเร่งรัดดำเนินการด้านสำรวจขุดค้นทางโบราณคดี และด้านการจัดตั้ง พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ จึงเป็นที่น่ายินดีโดยทั่วกัน ข้าพเจ้าพอใจมากที่กรมศิลปากรพยายามจัดตั้ง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขึ้นได้สำเร็จอีกแห่งหนึ่งทำให้หวังได้ว่างานค้นคว้าทางโบราณคดีของเราจะ เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไปเป็นลำดับ...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๑๑๑)

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทอง

ที่มา : <https://www.museumsiam.org/mdn-detail.php?MDNID=80>

ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๕๑๐ เมื่อกรมศิลปากรปรับปรุงขยายพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เสร็จสมบูรณ์ ได้กราบบังคมทูลเชิญพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดอาคารใหม่ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๐ ในครั้งนี้ มีพระราชดำริถึงความสำคัญดังนี้

“...พิพิธภัณฑสถานมีส่วนช่วยรักษาศิลปวัฒนธรรมของชาติมาก และเป็นอุปกรณ์ส่งเสริมการศึกษาศิลปวิทยาการต่าง ๆ อย่างสำคัญ กิจกรรมพิพิธภัณฑสถานเป็นกิจการที่ต้องอาศัยหลักวิชา และอาศัยความสนใจสนับสนุนจากทุก ๆ ฝ่ายอย่างกว้างขวาง จึงต้องเริ่มต้นด้วยงานเล็กก่อน แล้วค่อยขยายวงงานให้กว้างออกไปตามความสามารถ และโอกาสอันเหมาะสม เป็นที่น่ายินดีที่ทางราชการสนใจสนับสนุนการพิพิธภัณฑสถานเป็นอย่างดี พยายามปรับปรุงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร นี้ตลอดมา ทั้งในด้านอาคารสถานที่และการดำเนินงานจนบัดนี้ได้เป็นพิพิธภัณฑสถานโบราณคดีที่ทันสมัย ได้มาตรฐานตามหลักวิชา สามารถอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนทั่วไปได้อย่างแท้จริง...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๘๘)

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

ที่มา : <http://www.dhammajak.net/forums/viewtopic.php?t=45001>

ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ กรมศิลปากรได้จัดพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น เพื่อ
ดำเนินการจัดเก็บ สงวนรักษา และจัดแสดงศิลปวัตถุที่ค้นพบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้
เริ่มก่อสร้างตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๐ แล้วเสร็จในพุทธศักราช ๒๕๑๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเปิดอาคารจัดแสดง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น
เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๑๕

ที่มา : <http://www.finearts.go.th/khonkaenmuseum>

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระมหากรุณาธิคุณ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรม-โอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในการเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น ในคราวนั้น นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ต่อการคุ้มครองรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในอันที่จะเรียนรู้เรื่องราวความเป็นมาในท้องถิ่นของตนเอง ดังความตอนหนึ่งในพระราชดำรัสว่า

“...ข้าพเจ้ามีความยินดีและพอใจ ที่กรมศิลปากรพยายามเอาใจใส่ดำเนินงานด้านการสำรวจ ขุดค้นทางโบราณคดีด้วยความขะมักเขม้นมาโดยตลอด การที่ได้สำรวจขุดค้นโบราณสถานในเขตจังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และรวบรวมศิลปะโบราณวัตถุต่าง ๆ จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขึ้นอีกแห่งหนึ่งที่จังหวัดขอนแก่น นับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งที่จะทำให้ประชาชนในท้องถิ่นนี้ได้เห็นได้รู้จักเรื่องราวของตนเอง ของถิ่นกำเนิดของตนโดยแจ่มแจ้ง ทั้งเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์โบราณคดีทั่วไป กว้างขวางยิ่งขึ้น

เป็นที่ทราบกันว่า หลักฐานทางประวัติศาสตร์ของประเทศของเราที่เป็นเอกสารมีอยู่โดยจำกัด การศึกษาประวัติศาสตร์จำเป็นต้องอาศัยหลักฐานทางโบราณวัตถุเทียบเคียง สันนิษฐานด้วยอย่างมาก ดังนั้น จึงถือได้ว่าโบราณสถานและโบราณวัตถุทุกแห่งทุกชิ้นเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างสำคัญ ซึ่งควรสำรวจและพิจารณาศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วน ทุกสิ่งทุกอย่างที่ได้ขุดค้นและรวบรวมไว้ได้แล้ว เช่น ศิลปะโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแห่งนี้ ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบจะต้องระวังรักษาอย่างดีที่สุด ตลอดไป ไม่ปล่อยปละละเลยให้เกิดความเสียหายหรือสูญหาย เพราะถ้าปล่อยให้เป็นเช่นนั้น ก็เท่ากับได้ทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ ซึ่งจะเป็นความเสียหายอย่างร้ายแรง...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๒๕๘)

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น

ที่มา : <http://www.finearts.go.th/khonkaenmuseum/parameters/km/item>

๑.๒ พระราชดำริในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรม

แนวพระราชดำริส่วนพระองค์ในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู อนุรักษ์ คั่นคว้า วิจัยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และโบราณสถาน ในแหล่งโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมหาศาล ในการเก็บรักษา คั่นคว้า วิจัย แนวพระราชดำริ วิเคราะห์ได้จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานให้ถูกต้องสมบูรณ์ ตามหลักวิชาการ พระองค์ได้มีพระราชดำรัสพระราชทาน เนื่องในการเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ พร้อมทอดพระเนตร นิทรรศการภายในอาคาร เมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๖ ดังพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งว่า

“...การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานให้ได้ผลสมบูรณ์ตามหลักการและวัตถุประสงค์อย่างแท้จริงนั้น ทำได้ไม่่ง่ายนัก เพราะต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนพร้อมกันหลายด้าน นอกจากวัตถุสิ่งของจำนวนมากมาย และอาคารสถานที่อันเหมาะสมแล้ว ยังต้องมีกำลังงบประมาณ มีกำลังเจ้าหน้าที่ที่สามารถอย่างพอเพียงด้วย งานจึงจะดำเนินไปได้เต็มรูป...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๔ : ๑๘๓)

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่

ที่มา : <http://thai.tourismthailand.org>

เมื่อได้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน เพื่อรวบรวมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ แล้ว ต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงกิจการ บริการ รวมทั้งประโยชน์ที่ได้รับจากพิพิธภัณฑสถาน ดังพระราชดำริสความ ตอนหนึ่ง ในการเสด็จพระราชดำเนิน ประกอบพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗ ดังนี้

“...การตั้งพิพิธภัณฑสถานขึ้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นจังหวัดสำคัญอันเป็นศูนย์กลางความเจริญมาแล้วตั้งแต่โบราณสมัยนั้น เป็นการที่เหมาะสมและชอบด้วยเหตุผลทุกด้าน ศิลปโบราณวัตถุในเขตจังหวัดต่าง ๆ ที่นำมารวบรวมไว้แต่ละชิ้นมีความสำคัญและมีคุณค่ามาก ในเหตุที่เป็นวัตถุพยานที่จะใช้พิจารณาศึกษาเรื่องราวของอดีตได้อย่างไม่รู้จัก จึงเป็นกิจเริ่มต้นที่ทุกคนทุกฝ่าย โดยเฉพาะกรมศิลปากร จะต้องบำรุงรักษาไว้ให้มั่นคง จะปล่อยให้ทำลายสูญไปไม่ได้ เพราะไม่มีทางจะหาวัตถุชิ้นใหม่อันใดมาทดแทนกัน พร้อมกันนั้น ก็จะต้องพยายามแนะนำชักจูงผู้คนทั่วไปให้ทราบถึงกิจการบริการ รวมทั้งประโยชน์ที่จะพึงได้รับจากพิพิธภัณฑสถาน เมื่อประชาชนได้รู้จัก ได้ใช้และได้รับประโยชน์จากพิพิธภัณฑสถานโดยกว้างขวางแล้ว จึงจะนับว่าเกิดเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าอย่างแท้จริงตามเจตนารมณ์...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๒๓๙)

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช

ที่มา : <http://travel.thaiza.com>

พระราชดำรัสดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยในมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ และกิจการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่จะยืนยันถึงความเจริญรุ่งเรืองและอารยธรรมของชาติไทย (กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๒๓๙)

หลักการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริเสนอแนะเพิ่มเติมดังนี้

๑. ควรสร้างพิพิธภัณฑสถานประจำท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อรวบรวมศิลปวัตถุ โบราณวัตถุที่ค้นพบในท้องถิ่นนั้น ๆ
๒. การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ควรให้อยู่ในสภาพเดิม

แนวพระราชดำรดังกล่าวแล้ว ปรากฏในพระราชดำรัสอย่างชัดเจน ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๐ เมื่อพระองค์ได้ทอดพระเนตรโบราณวัตถุจากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๐๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรโบราณวัตถุที่ได้จากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ ซึ่งเก็บรักษาไว้ ณ กองกำกับการตำรวจภูธร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทรงสนพระราชหฤทัยโบราณวัตถุที่ได้จากกรุวัดราชบูรณะเป็นอย่างยิ่ง และทรงปรารภกับหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และนายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากร ในขณะนั้น ว่า

“...โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่พบในกรุวัดราชบูรณะนี้ สมควรจะได้มีพิพิธภัณฑสถานเก็บรักษา และตั้งแสดงให้ประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หากจะไปเก็บรักษาและตั้งแสดง ณ ที่อื่นไม่...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๑๗๗)

ช่างทรงเครื่องทองคำ ยาว ๑๕.๕ ซม. สูง ๑๒ ซม. ได้จากกรุพระปรางค์ วัดราชบูรณะ

ที่มา : <http://www.manager.co.th>

วันที่ ๒๖ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีเปิดพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา ได้พระราชทานพระราชดำริว่า

“...ข้าพเจ้าได้คิดมานานแล้วว่า โบราณวัตถุและศิลปวัตถุของท้องถิ่นใด ก็ควรจะเก็บรักษาและ
จัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติของจังหวัดนั้น ๆ ข้าพเจ้าพอใจที่กระทรวงศึกษาธิการและกรมศิลปากร
ที่เห็นพ้องด้วย และได้สำเร็จเป็นแห่งแรกที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา...”

มีผู้กล่าวกันว่า ขณะนี้ได้มีผู้สนใจและหาซื้อโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ส่งออกไปต่างประเทศกัน
มาก ถ้าต่อไปภายหน้าเราจะต้องไปศึกษาหรือชมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุของไทยเราเองในต่างประเทศ ก็คงจะ
เป็นเรื่องที่น่าเศร้าและน่าอับอายมาก เราจึงควรจะชวนขวายเป็นช่วยกันหาทางรวบรวมโบราณวัตถุและ
ศิลปวัตถุของเราแล้วจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานเก็บรักษาไว้เป็นการดีที่สุด จริ่งอยู่งานดังกล่าวนี้จะต้องใช้เวลา
และเงินมาก แต่ก็เชื่อว่า ถ้าทุกฝ่ายได้ร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจังแล้วก็จะสำเร็จลุล่วงไปได้...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๑๒๕)

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา

ที่มา : <https://www.museumsiam.org/mdn-detail.php?MDNID=114>

ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ ได้มีกระแสพระราชดำรัสในคราวเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร หลุมขุดค้นทางโบราณคดีที่บ้านเชียงเมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๕ ความว่า

“...ที่ตั้งใจมาดูก็อยากจะเห็นสิ่งต่าง ๆ อยู่ในสภาพเดิม..”

กองโบราณคดี กรมศิลปากร จึงได้ดำเนินการปรับปรุงหลุมขุดค้นที่วัดโพธิ์ศรีใน และเก็บรักษา หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้ดำเนินการขุดค้นในระหว่างพุทธศักราช ๒๕๑๕ - ๒๕๑๖ ไว้ในสภาพดั้งเดิม และจัดแสดงในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้ง เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนโดยทั่วไป มีความรู้ความเข้าใจเรื่องราวของคนโบราณในด้านต่าง ๆ ถือเป็นพิพิธภัณฑ์กลางแจ้งแห่งแรกของประเทศไทย ซึ่งเกิดจากพระราชวิสัยทัศน์อันกว้างไกลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติบ้านเชียง

ที่มา : <http://www.tlcthai.com>

การจัดแสดงในรูปแบบพิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้งเช่นนี้ ได้รับความสนใจจากผู้มาเยี่ยมชมทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศเป็นอย่างมาก และในเวลาต่อมา กรมศิลปากรได้ดำเนินการจัดแสดงหลุมขุดค้นทางโบราณคดี ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์กลางแจ้งอีกหลายแห่ง เช่น พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้งบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัด นครราชสีมา พิพิธภัณฑ์สถานกลางแจ้งโนนเมือง อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๔ : ๒๐๗)

พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งบ้านปราสาท

ที่มา : <http://thai.tourismthailand.org>

การพระราชทานแนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ค้นคว้า วิจัย พัฒนางานด้านโบราณคดี และการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เพื่อรวบรวมโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของชาติ ส่งผลให้ในปัจจุบัน มีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในความรับผิดชอบของกรมศิลปากรถึง ๔๔ แห่ง และส่งผลให้แหล่งโบราณคดีของไทย ได้รับการยกย่องเป็นมรดกโลก ได้แก่ เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร (พ.ศ.๒๕๓๔) พระนครศรีอยุธยา (พ.ศ.๒๕๓๔) และแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (พ.ศ.๒๕๓๕)

ทุก ๆ สถานที่ของเมืองมรดกโลกในประเทศไทย และโบราณสถานอื่น ๆ พระองค์ได้เสด็จ พระราชดำเนินไปทอดพระเนตร และพระราชทานแนวพระราชดำริในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู สถานที่นั้น ๆ (กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๑๗๔ – ๒๒๕) ยกตัวอย่างเช่น เมื่อพระองค์ได้เสด็จทอดพระเนตรเมืองประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๙ และในพุทธศักราช ๒๕๐๐ ได้เสด็จไปทอดพระเนตรโบราณวัตถุที่ได้จากกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ และได้พระราชทานพระราชดำริว่า

“...โบราณวัตถุและศิลปวัตถุที่พบในกรุวัดราชบูรณะนี้ สมควรได้มีพิพิธภัณฑสถานเก็บรักษา และตั้งแสดงให้ประชาชนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หากควรไปเก็บรักษาและตั้งแสดง ณ ที่อื่นไม่...”

นี่คือที่มาของการสร้างพิพิธภัณฑสถานในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย

หลังจากการเสด็จทอดพระเนตร เมืองประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาครั้งแรกแล้ว พระองค์ก็ได้เสด็จพระราชดำเนินอีกหลายครั้ง เช่น ในปี พุทธศักราช ๒๕๐๔, ๒๕๓๑, ๒๕๓๔ และ ๒๕๓๙ โดยเสด็จเนื่องในวโรกาสต่าง ๆ กัน เช่น ทอดพระเนตรโบราณสถาน พระราชพิธีเปิดอนุสาวรีย์พิพิธภัณฑสถาน เป็นต้น

ในปี พุทธศักราช ๒๕๐๑ พระองค์ได้เสด็จทอดพระเนตรเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และศรีสัชนาลัยเป็นครั้งแรก พระองค์ได้พระราชทานแนวพระราชดำริ ให้ดูแลและอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านี้ตามหลักมาตรฐานสากล ต่อมาได้เสด็จพระราชดำเนินเมืองศรีสัชนาลัย ในพุทธศักราช ๒๕๐๙ ได้พระราชทานกระแสรับสั่งว่า

“...โบราณสถานเมืองศรีสัชนาลัยนี้ เมื่อได้บูรณะเสร็จแล้วให้จัดการดูแลรักษาไว้ให้เป็นอย่างดีอย่าให้กลับชำรุดทรุดโทรมอีกโดยเฉพาะบริเวณพระราชวังที่ได้ขุดพบฐานนั้น ควรจะได้ขุดดูให้ทั่วถึง เพราะอาจพบศิลปาจารึกหรือหลักฐานอันจะเป็นประโยชน์แก่ประวัติศาสตร์...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๑๙๓)

ต่อมาในพุทธศักราช ๒๕๑๕ พระองค์ได้เสด็จขึ้นยอเดชาพนมเพลิง เขาสุวรรณคีรี วัดช้างล้อม วัดเจดีย์เจ็ดแถว วัดนางพญา วัดสวนแก้ว อุทยานน้อย แล้วเสด็จพระราชดำเนินต่อไปยังวัดเจดีย์เจ็ดยอด ซึ่งอยู่ในบริเวณอรัญญิก ไม่มีถนน

พระองค์ได้มีพระราชดำรัส ว่า

“...เรื่องโบราณสถานบริเวณอรัญญิก ควรได้รับการขุดแต่งบูรณะ และก่อสร้างถนนให้เข้าถึงด้วย...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๑๙๔)

จากการเสด็จพระราชดำเนิน และมีกระแสพระราชดำรัสในการอนุรักษ์พัฒนาอย่างต่อเนื่อง กรมศิลปากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้รับสนองแนวพระราชดำริอนุรักษ์ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๔ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในพุทธศักราช ๒๕๓๔

นอกจากนี้ พระองค์ได้เสด็จทอดพระเนตรแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านเชียง แหล่งโบราณคดีวัดโพธิ์ศรี บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี เป็นดินแดน “คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์” มนุษย์ยุคหินใหม่ เคยอาศัยในดินแดนแห่งนี้ประมาณ ๕,๖๐๐ ปี ถึง ๑,๘๐๐ ปี มาแล้ว ดินแดนแห่งนี้ ได้ถูกทิ้งร้างไป ต่อมากลุ่มชาวพวนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยเมื่อประมาณ ๒๐๐ ปี ที่ผ่านมานี้เอง

ในวันจันทร์ที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตร หลุมขุดค้นโบราณคดีบ้านเชียง มีพระราชดำรัสถามเจ้าหน้าที่กรมศิลปากรว่า

“...ที่ตั้งใจมาดู ก็อยากจะเห็นสิ่งต่าง ๆ อยู่ในสภาพเดิมอย่างนี้ ทำไมถึงพบหลุมฝังศพ และเครื่องปั้นดินเผาหลายชิ้นสีมาก ที่นี้เป็นหลุมฝังศพหรือ...” (กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๒๐๔)

“...ลายเขียนสีแดงนั้น คงจะเขียนบนเครื่องปั้นดินเผา หลังจากที่ได้ทำการเผาหม้อแล้วใช้ไหม...”

“...เคยส่งกระดูกคนที่ค้นพบไปพิสูจน์หาอายุหรือไม่...”

“...กระดูกนี้เคยใช้ในการพิสูจน์หาอายุได้หรือไม่...”

นายแพทย์สุต แสงวีเชียร กราบทูลว่า “...ประเทศไทยเรายังไม่เคยได้จัดส่งไป คิดว่าค่าส่งก็คงจะแพง...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานคำแนะนำว่า “...ก็น่าจะสิ้นเปลืองเงินทองมากนัก เพราะเรื่องพิพิธภัณฑ์เป็นแบบสากล ระดับชาติ อีกประการหนึ่งทั่วโลกก็คงจะสนใจเรื่องบ้านเชียงนี้มาก ใคร ๆ ก็คงอยากรู้ และร่วมมือกันในการหาอายุ ถ้าหาอายุกระดูกได้ ก็จะเป็นสิ่งที่เชื่อถือมากขึ้น...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๒๐๓ – ๒๐๖)

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้รับสั่งถามเกี่ยวกับเรื่องคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เกี่ยวข้องกับคนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่อย่างไร คนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ล้มตายด้วยโรคระบาดชนิดใด หรือเปล่า

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๒๐๕ – ๒๐๘)

คำถามดังกล่าว คือ โจทย์ที่ต้องวิจัยในการค้นคว้าหาคำตอบในเวลาต่อมา

แนวพระราชดำริ ในการทำงานประสานกับชุมชนและหน่วยงานอื่น ๆ ดังพระราชดำรัส สรุปได้ว่า

การที่เจ้าหน้าที่ได้มาดำเนินการสำรวจและขุดค้นในบริเวณหมู่บ้านนี้ ก็ขอให้เข้าถึงชาวบ้านให้ดีขึ้น เน้นเรื่องจิตวิทยา เรื่องการช่วยเหลือ วัตถุซึ่งเป็นสาธารณสมบัติ ซึ่งมีได้หมายความว่าต้องช่วยกันเป็นแสน เพียงช่วยกันคนละไม้คนละมือ ซึ่งจะเป็นแนวทางที่จะเข้าถึงชาวบ้านได้

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๒๐๙)

เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร กราบทูลว่า “ตั้งแต่เริ่มปฏิบัติงานก็ได้ละเลยในเรื่องดังกล่าว ได้พยายามเข้าถึงชาวบ้าน จนชาวบ้านหลายคนยินยอมพร้อมใจกันยกที่ดินของตนให้แก่กรมศิลปากร เพื่อดำเนินการขุดค้น”

พระองค์ตรัสต่อไปว่า

“...ถ้าหากเจ้าหน้าที่เข้าถึงชาวบ้านได้อย่างดีแล้ว ชาวบ้านก็จะให้ความร่วมมือ และเข้าใจงาน การขุดค้น ซึ่งจะเป็นหนทางทำให้กลุ่มบุคคลภายนอก ให้การสนับสนุนและความร่วมมือ...”

ในการประสานกับหน่วยงานอื่น ได้มีพระราชดำรัสว่า

“...ฝนตกทำให้ได้รับความเสียหายทางด้านวิชาการหลายอย่างที่แลเห็นอยู่ขณะนี้ จำเป็นต้องมี หน่วยงานหลายฝ่ายร่วมมือกันทำงาน จึงจะลุล่วงไปด้วยดี...”

(กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๒๐๘)

จากการขุดค้นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๕ ของกรมศิลปากร ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และหลักวิชาการ ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๕ องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้ประกาศยกย่องและขึ้นทะเบียนแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง เป็น แหล่งมรดกโลก จึงทำให้ประเทศไทยมีแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่นเดียวกับระดับมรดกโลกของ มาเลเซีย และอินโดนีเซียในกลุ่มประเทศอาเซียน

แหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียง เป็นอันดับที่ ๔ ของแหล่งมรดกโลก ของประเทศไทย และอันดับที่ ๓๕๙ ของโลก เมื่อ ปี พ.ศ.๒๕๓๕

ที่มา : <http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9510000012632>

นอกจากแหล่งมรดกโลกทั้ง ๓ แห่งแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนิน ทอดพระเนตรโบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งโบราณคดี และแหล่งประวัติศาสตร์ ทั่วทุกภูมิภาคของ ประเทศไทย ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๙ เช่น พระราชวังโบราณ พระราชวังบางปะอิน (พ.ศ.๒๔๘๙) ปราสาท หินพิมาย (พ.ศ.๒๔๙๘) อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (พ.ศ.๒๕๐๔) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา (พ.ศ.๒๕๐๔) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติรามคำแหง (พ.ศ.๒๕๐๗) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุทอง (พ.ศ.๒๕๐๙) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติขอนแก่น (พ.ศ.๒๕๑๕) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ (พ.ศ.๒๕๑๖) พิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาตินครศรีธรรมราช (พ.ศ.๒๕๑๗) (กรมศิลปากร, ๒๕๕๐ : ๒๔๘ – ๒๖๖)

พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสดังกล่าว แสดงถึงความสนพระทัยในการศึกษา ปกป้อง รื้อฟื้น อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ โดยผ่านรูปแบบพิพิธภัณฑ์ในร่ม พิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริในการอนุรักษ์ พื้นฟู เพื่อให้โบราณสถาน ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ เป็นสมบัติ มีใช้เฉพาะชาติไทย เท่านั้น แต่เพื่อมนุษยชาติทั้งมวล

ส่วนที่ ๒ ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง ชีวิตวัฒนธรรม (หัวข้อนี้ให้ขึ้นหน้าใหม่)

ในส่วนของเนื้อหา ส่วนที่ ๒ นี้ ผู้รวบรวมและเรียบเรียงต้องการศึกษาแนวพระราชดำริในเรื่อง ชีวิต วัฒนธรรม โดยวิเคราะห์ตัวอย่างจากพระบรมราชาบาทและพระราชดำรัส ณ วโรกาสต่าง ๆ กัน พระองค์ทรงเน้น ให้นักศึกษา ข้าราชการ ประชาชนทั่วไปพึงปฏิบัติ รวมทั้งเพื่อให้ผู้สนใจศึกษานำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน หรือดำเนิน “ชีวิตวัฒนธรรม” ตามรอยพระยุคลบาท

เนื้อหาประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ ๑๐ ประการ ดังนี้

๑. ความรู้
๒. คุณธรรม
๓. ความพอเพียง
๔. ความเพียร
๕. สติ
๖. ปัญญา
๗. วินัย
๘. ความเสียสละ
๙. ความสามัคคี
๑๐. การทำงานอย่างมีความสุข

๒.๑ ความรู้

ความรู้ เกิดจากการเรียนรู้หรือการศึกษา ความรู้เกิดจากประสบการณ์ตรงที่ผู้เรียนประสบด้วยตนเอง หรือเกิดจากประสบการณ์ทางอ้อมจากครูผู้สอน จากคนแนะนำ ความรู้ คือการศึกษาตลอดชีวิต ให้ก้าวทัน เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง ความรู้เป็นบ่อเกิดของปัญญาในการนำพาชีวิตไปสู่ความสุข และสิ่งที่ดีงาม

ความสำคัญของความรู้

“...ความรู้มันสำคัญยิ่งใหญ่ เพราะเป็นปัจจัยให้เกิดความฉลาด สามารถ และความเจริญก้าวหน้า มนุษย์จึงได้ศึกษากันอย่างไม่รู้จบสิ้น แต่เมื่อพิเคราะห์ดูแล้ว การเรียนความรู้ แม้มากมายเพียงใด บางทีก็ไม่ช่วยให้ฉลาดหรือเจริญได้เท่าไรนัก ถ้าหากเรียนไม่ถูกถ้วน ไม่รู้จริงแท้ การศึกษาหาความรู้จึงสำคัญตรงที่ว่า ต้องศึกษาเพื่อให้เกิด “ความฉลาดรู้” คือ รู้แล้วสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง ๆ โดยไม่เป็นพิษเป็นโทษ...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วันที่ ๒๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๔

“...ความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิตของเรา เพราะว่าเราจะทำอะไรก็ต้องประกอบด้วยความรู้ เมื่อได้มาเห็นสิ่งใดแล้ว ก็ต้องใช้สติพิจารณาเหมือนกัน หมายความว่า ถ้าเราได้ฟังการพิจารณาทั้งสิ้น คำว่า พิจารณานี้ต้องให้เข้าใจว่าหมายถึงว่าเห็นอะไร ได้ฟังได้ยินอะไร แล้วนำมาคิด คิดว่าถูกหลักการของเหตุผล ไหม...”

พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่คณะเยาวชนจาก ๒๐ จังหวัด
วันที่ ๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๕๙

ความรู้ นอกจากเป็นประโยชน์ต่อตนเองแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อสังคม ประเทศชาติ ช่วยให้สังคม มีความเข้มแข็ง เป็นระเบียบเรียบร้อย และมีความมั่นคง ดังกระแสพระราชดำรัสความว่า

“...ความรู้เป็นสิ่งสำคัญ จะติดตัวไปสำหรับอนาคต ถ้าผู้มีความรู้ในด้านวิชาการพยายามที่จะ ฝึกฝนตนเองให้มีความรู้ในชีวิต ในสิ่งที่ดีที่งามที่ควร ให้สามารถที่จะปฏิบัติตนวางตัวให้ดีในสังคมได้เพียงไร ก็เป็นกำไรเพียงนั้น ถ้าไรนั้นจะเป็นสิ่งที่จะทำให้ชีวิตและอนาคตมีความรุ่งเรืองได้ รวมทั้งจะทำให้บ้านเมือง อยู่ได้ เพราะว่าพลเมืองมีความรู้ พลเมืองสามารถที่จะเข้าหากันและกันได้เพื่อสร้างสังคมที่แข็งแรง สังคมที่มี ระเบียบเรียบร้อยและมีความมั่นคง...”

กระแสพระราชดำรัส พระราชทานแก่นักศึกษาวิทยาลัยการคำ
วันที่ ๑๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๑๖

ความรู้ นอกจากทำให้เราฟันฝ่าอุปสรรคได้แล้ว ความรู้ ทำให้คนมีเกียรติ มีความสามารถ เชื้อมั่น และพอใจในตนเอง เห็นตัวเองมีคุณค่า และได้ทรงแยกความรู้ออกเป็น ความรู้วิชาการ ความรู้รอบตัว และ ความรู้ในชีวิต ดังพระบรมราโชวาทที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...ความรู้ในวิชาการเป็นสิ่งที่ทำให้สามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้ และทำให้เป็นคนที่มีเกียรติ เป็นคนที่สามารถ เป็นคนที่จะมีความพอใจได้ในตัวว่า ทำประโยชน์ แก่ตัวเองและแก่ส่วนรวม นอกจากวิชา ความรู้ก็ต้องฝึกฝนในสิ่งที่ตัวจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสังคม สอดคล้องกับสมัย และสอดคล้องกับศีลธรรมที่ดีงาม ถ้าได้ทั้งวิชาการ ทั้งความรู้รอบตัวและความรู้ในชีวิต ก็จะทำให้เป็นคนที่ครบคน...”

พระบรมราโชวาท พระราชทานเนื่องในโอกาส
วันปิดภาคเรียนของโรงเรียนจิตรลดา ปีการศึกษา ๒๕๑๔
ณ ศาลาภาภิรมย์ พระราชวังดุสิต
วันเสาร์ที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๑๕

ความรู้ เกิดจากการศึกษา เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรม ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานไว้ ดังนี้

“...การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างและพัฒนาความรู้ ความคิด ความประพฤติ และ คุณธรรมของบุคคล สังคมและบ้านเมืองใดให้การศึกษาที่ดีแก่เยาวชนได้อย่างครบถ้วน ล้วนพอเหมาะกัน ทุก ๆ ด้าน สังคมและบ้านเมืองนั้นก็จะมีพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งสามารถธำรงรักษาความเจริญมั่นคงของ ประเทศชาติไว้ และพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไปได้โดยตลอด...”

พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่คณะครูและนักเรียนที่ได้รับพระราชทานรางวัลฯ
วันที่ ๒๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

การศึกษาเพื่อหาความรู้ ต้องให้เกิด “ความฉลาดรู้” มีข้อปฏิบัติที่ควรฝึกเป็นหลัก ๒ ประการ คือ ๑) ศึกษาเรื่องใด ต้องศึกษาให้รู้จริง ครบถ้วน ทุกแง่มุม ๒) ศึกษาด้วยจิตใจที่เที่ยงตรง เป็นกลาง ปราศจากอคติ ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานไว้ ดังนี้

“...การศึกษาเพื่อหาความรู้ มีข้อปฏิบัติที่น่าจะยึดเป็นหลักอย่างน้อยสองประการ ประการแรก เมื่อใดศึกษาสิ่งใด เรื่องใดให้รู้จริง ควรจะได้ศึกษาให้ตลอดครบถ้วนทุกแง่มุม ไม่ใช่เรียนรู้ แต่เพียง บางส่วนบางตอน หรือเพ่งเล็งเฉพาะแต่เพียงบางแง่มุม อีกประการหนึ่ง ซึ่งจะต้องปฏิบัติประกอบพร้อม กันไปด้วยเสมอ คือ ต้องพิจารณาศึกษาเรื่องนั้น ๆ ด้วยความคิดจิตใจที่ตั้งมั่นเป็นปกติ และเที่ยงตรง เป็นกลาง ไม่ยอมให้รู้เห็นและเข้าใจตามอำนาจความเห็นยวนำของอคติ ไม่ว่าจะเป็นอคติฝ่ายชอบหรือ

ฝ่ายซ้ง มิฉะนั้นความรู้ที่เกิดขึ้นจะไม่ใช่เป็นความรู้แท้ หากแต่เป็นความรู้ที่ถูกอำพรางไว้ หรือคลาดเคลื่อนวิปริตไปต่าง ๆ จะนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์จริง ๆ โดยปราศจากโทษไม่ได้...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

วันที่ ๒๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๔

ผู้ที่มุ่งหวังความดี และความเจริญมั่นคงของชีวิต ต้องปฏิบัติและยึดมั่นในหลักการ ๔ ประการ คือ

๑. ศึกษา ความรู้วิชาการ ความรู้ปฏิบัติการ และวิเคราะห์หาเหตุผลตามความเป็นจริง
๒. ต้องมีความจริงใจ บริสุทธิ์ใจต่อตนเอง และผู้อื่น
๓. สำรวจข้อบกพร่องของตนเอง และหาวิธีการแก้ไข
๔. ฝึกฝนตนเองให้มีความสงบหนักแน่น

ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานไว้ ดังนี้

“...ผู้ที่มุ่งหวังความดีและความเจริญมั่นคงในชีวิต จะต้องไม่ละเลยการศึกษา ความรู้ที่จะศึกษามีอยู่สามส่วน คือ ความรู้วิชาการ ความรู้ปฏิบัติการและความรู้คิดอ่านตามเหตุผลความเป็นจริง ซึ่งแต่ละคนควรเรียนรู้ให้ครบ เพื่อสามารถนำไปใช้ประกอบกิจการงานและแก้ปัญหาทั้งปวงได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกประการหนึ่ง จะต้องมีความจริงใจและบริสุทธิ์ใจ ไม่ว่าในการงาน ในผู้ร่วมงาน หรือในการรักษาระเบียบแบบแผนความดีงาม ความถูกต้องทุกอย่าง เพราะความจริงใจนี้เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการผดุงและสร้างเสริมความมีสมานฉันท์ ความประสานสามัคคี และความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของส่วนรวม ประการที่สาม จำเป็นต้องสำรวจดูความบกพร่องของตนเองอยู่เสมอ แล้วพยายามปฏิบัติแก้ไขเสียโดยเร็ว ไม่ปล่อยให้เจริญเติบโตทำความเสื่อมเสียแก่การกระทำ และความคิด ประการที่สี่ ต้องฝึกฝนให้มีความสงบหนักแน่นทั้งในกาย ในใจ ในคำพูด เพราะความสงบหนักแน่นเป็นเครื่องผ่อนปรนระงับความรุนแรง ความขัดแย้ง ความไม่เข้าใจในกันและกันได้ทุกกรณี โดยเฉพาะความสงบหนักแน่นในจิตใจนั้น ทำให้เกิดความยั้งคิดพิจารณาตามเหตุตามผล จึงช่วยให้สามารถขบคิดวินิจฉัยเรื่องราว ปัญหา และกระทำได้อย่างถูกต้อง พอเหมาะพอดี มีประสิทธิภาพ...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรกิตติมศักดิ์

และพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ ๒๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๓๐

ความรู้ทางวิชาการ หรือความรู้ทางวัตถุ ซึ่งรู้แต่ภาคทฤษฎีประการเดียวไม่เพียงพอ ต้องรู้ภาคปฏิบัติ ด้วย ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานไว้ ดังนี้

“...การมีความรู้ความถนัดทางทฤษฎีประการเดียว ไม่เพียงพอที่จะทำให้บุคคลสามารถปฏิบัติงานได้เต็มที่ ผู้ที่ฉลาดสามารถแต่ในหลักวิชา โดยปรกติวิสัยจะได้แต่เพียงชี้แนะให้ผู้อื่นทำ ซึ่งเป็นการไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่อาจทำให้ผู้ใดเชื่อถือหรือเชื่อฟังอย่างสนิทใจได้ เหตุด้วยไม่แน่ใจว่าผู้ชี้แนะเองจะรู้จริง ทำได้จริงหรือไม่ ความสำเร็จทั้งสิ้นเกิดขึ้นได้ เพราะการลงมือทำ ดังนั้น ผู้ที่ชำนาญทั้งทางทฤษฎีและทางปฏิบัติ จึงจัดว่ามีคุณสมบัติครบถ้วน และมีขีดความสามารถสูง เป็นที่เชื่อถือและวางใจว่าจะดำเนินงานทั้งปวงอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะสามารถทำงาน สิ่งงาน และสิ่งคนได้อย่างถูกต้องแท้จริง...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า

วันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

ความรู้ทางวัตถุ คือความรู้เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพ ต้องประสานกับความรู้ด้านจิตใจ ดังนั้น ความรู้ทางวัตถุ และความรู้ทางจิตใจ จึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กัน

“...ความรู้นี้ หมายถึง ทางวัตถุ เพราะว่าคนเราก็ต้องการที่จะมีวิชาความรู้ เพื่อที่จะทำมาหากิน เลี้ยงชีพตัวเองเป็นสำคัญ ในเวลาเดียวกันความรู้ทางวัตถุนั้น ก็จะต้องประสานด้วยความรู้ทางจิตใจ หมายถึง วิธีที่คุ้มกันป้องกันร่างกายของตัว คือ วัตถุทางจิตใจ หมายถึง วิธีที่จะคุ้มกันป้องกันร่างกายของตัว คือ วัตถุต่อสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุ ต่อนามธรรมที่เป็นจิตใจ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความกระหายอำนาจ ก็เป็นสิ่งที่ยากที่จะควบคุม เราจะต้องสอนทั้งสองอย่าง สอนวิทยาการเพื่อให้ทำมาหาเลี้ยงชีพ นี่หมายความว่าอาชีพ มีความรู้ทางวัตถุ และต้องรู้จักควบคุมจิตใจ ควบคุมสติของตัวให้สามารถใช้ความรู้ทางวัตถุนี้นี้เพื่อประโยชน์ของตัวเอง ประโยชน์ของตัวเองนี้ก็อยู่ที่ประโยชน์ของสังคมด้วย ถ้าไม่รู้จักควบคุมความรู้ที่มีในทางวัตถุก็อาจเกิดความเดือดร้อนต่อผู้อื่น ในที่สุดก็เป็นความเดือดร้อนต่อตนเอง...”

พระบรมราโชวาท ในโอกาสที่สถาบันและองค์กรที่เกี่ยวกับศาสนาเข้าเฝ้าฯ

ถวายพระพรชัยมงคล และทูลเกล้าฯ ถวายสิ่งของ เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา

วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๑

ความรู้ทางจิตใจ คือ ต้องมีความรู้ในทางธรรมะ เพราะธรรมะ ทำให้คนเป็นคนดี มีเหตุผล มีความสามัคคี และมีธรรมะปลอบใจตนเอง เมื่อเกิดปัญหาหรือความทุกข์ ธรรมะทำให้คนมีความเจริญ และเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต ดังพระราชดำรัส ที่ว่า

“...ในสมัยปัจจุบัน นอกจากความรู้ในวิชาการซึ่งสอนกันอยู่ ยังต้องมีความรู้ในทางธัมมะ คือ ความเป็นอยู่ในจิตใจของแต่ละคน การที่เป็นคนดี เป็นคนที่มีความรู้ในทางเหตุผลนี้ สามารถที่จะทำให้คนอยู่ ด้วยการร่วมกันอย่างดี ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน ช่วยเหลือสามัคคี นอกจากนี้จะช่วยให้คนสามารถที่จะเรียน วิทยาการได้ ผู้ใดที่เรียนวิทยาการแต่ฝ่ายเดียว จะไม่สามารถปฏิบัติตนเป็นมนุษย์ ถ้ามีศีลธรรมอยู่ในจิตใจ ก็สามารถปฏิบัติเป็นมนุษย์ที่ดี เป็นประโยชน์ต่อตนเองและต่อผู้อื่น

ฉะนั้น จึงเป็นเหตุให้เห็นความสำคัญของศีลธรรม มิใช่จะทำให้คนทั่วไปทุกคนสนใจศาสนา ศึกษาศาสนาให้มากจนเป็นผู้ที่ได้ชื่อว่า “ธัมมะธัมโม” แต่ตั้งใจที่จะให้ผู้ที่มีความรู้ทางวิทยาการสามารถที่จะ ใช้วิชานั้นให้เป็นประโยชน์ โดยอาศัยธัมมะซึ่งเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ทุกคน ถ้าคนมีความซื่อใจ มีความไม่สบายใจ ธัมมะก็พลบใจ คนไหนที่มีความรู้ คนไหนมีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงาน ก็จะช่วย ให้ ปฏิบัติงานสำเร็จ คนไหนมีธัมมะแล้ว จึงมีความเจริญ และธัมมะจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิต...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะกรรมการจัดตั้งโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจน
ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๗

สำหรับการศึกษาหาความรู้ในมหาวิทยาลัย เปิดทางให้บุคคลศึกษาหาความรู้ ความชำนาญ และ นำวิทยาการมาสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่ตัวเองและสังคม

“...การศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยเป็นปัจจัยสำคัญ ที่เปิดทางให้บุคคลสามารถศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ความชำนาญในวิทยาการอันกว้างขวาง ลึกซึ้ง ซึ่งจะนำมาสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นความเจริญให้แก่ตน และสังคมได้โดยไม่มีเขตจำกัด ดังนั้น ผู้ที่สำเร็จการศึกษาชั้นนี้ จึงนับเป็นคนสำคัญ เป็นความหวังของชาติ ที่จะป็นต้นคิดและเป็นผู้นำ นำพาทางของชาติทุกสาขา และนำพาประชาชนทุกเหล่าทุกคนให้ก้าวไปสู่ ความเจริญ ความเป็นอิสระและความผาสุกมั่นคง...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
วันที่ ๑๔ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๕

การศึกษาในมหาวิทยาลัย หรือการศึกษาระดับอุดมศึกษา เป็นการศึกษาเพื่อสร้างความเจริญงอกงามทางวิทยาการ และความเจริญงอกงามทางความคิด แต่ความคิดต้องเป็นตัวนำวิชาการ ดังพระบรมราโชวาทที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...การศึกษาชั้นอุดม กล่าวโดยย่อ คือ การฝึกฝนสร้างเสริมความสามารถและความเจริญงอกงามในวิทยาการส่วนหนึ่ง ในวิธีใช้ความคิดส่วนหนึ่ง ซึ่งเมื่อร่วมกันเข้าแล้วจะยังผลให้บุคคลมีความสามารถเต็มที่ อาจนำเอาวิทยาการทั้งปวงไปใช้ได้อย่างถูกต้อง และบังเกิดประโยชน์อันสมบูรณ์ วิทยาการกับความคิดจึงเป็นปัจจัยสำคัญคู่กัน จำเป็นต้องใช้ประกอบกัน และหากจะพิจารณาให้ลึกลงไป ก็จะได้เห็นว่าความคิดเป็นตัวนำวิชาการเพราะต้องมีความคิดก่อนจึงจะใช้วิชาการได้ ดังนั้น จะต้องใช้ความคิดโดยอิสระอย่างกว้างขวาง จึงจะทำงานได้ดีสุดฝีมือ...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตร
ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

ความรู้เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาตนเอง และประเทศชาติ ความรู้เกิดจากการศึกษา และคงเป็นการศึกษาตลอดชีวิต เพราะการศึกษาคือการเจริญงอกงามให้มนุษย์ปรับเปลี่ยนก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน

ความรู้ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ ความรู้วิชาการ ความรู้ปฏิบัติการ หรือรวมเรียกว่า ความรู้ทางวัตถุ สำหรับส่วนที่ ๓ ของความรู้ คือ ความรู้ทางจิตใจ ซึ่งอาศัยธรรมะ เป็นองค์ประกอบสำคัญ ทำให้เกิดสติ ปัญญา เหตุผล และรู้จักควบคุมยับยั้งจิตใจ

การศึกษาในระดับอุดมศึกษา ฝึกฝนสร้างเสริมความสามารถ และความเจริญงอกงามทางวิชาการ และวิธีใช้ความคิด อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จในการทำงานได้ดีสุดฝีมือต้องใช้

“ความคิดเป็นตัวนำวิชาการ” เพราะต้องมีความคิดก่อนจึงจะใช้วิชาการได้”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร และอนุปริญญาบัตร
ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

๒.๒ คุณธรรม

คุณธรรม เป็นเงื่อนไขควบคู่กับความรู้ ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คุณธรรมในหลักปรัชญาดังกล่าวแล้ว หมายถึง ชื่อสัตย์สุจริต ขยันอดทน สติปัญญา แบ่งปัน (ชูลีธี ชูชาติ, ๒๕๒๔ : ๖๕) นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังได้มีพระราชดำรัสในหลายวโรกาสที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม ดังนี้

“...คุณธรรม ยังรวมถึงไมตรีต่อกัน ความจริงใจ ความกตัญญูทศเวที ความยุติธรรม...”

พระราชดำรัส ในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า
วันที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๕

คุณธรรม ประกอบด้วย ๔ ประการ

๑. การรักษาความสัตย์ ความจริงต่อตัวเองที่จะปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม
๒. การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกตนเองให้อยู่ในความสัตย์ ความดี
๓. การอดทน อดกลั้น และอดออมที่จะไม่ประพฤติล่วง ความซื่อสัตย์สุจริต
๔. การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

ดังพระราชดำรัส ว่าด้วยประเพณีของคุณธรรม ๔ ประการดังนี้

“...คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ มีอยู่สี่ประการ ประการแรก คือ การรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติ แต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจความดีนั้น ประการที่สาม คือ การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือ การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้น โดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์...”

บุคคลที่ยึดหลักคุณธรรม ควรคิดด้วยจิตใจเป็นกลาง ก่อนพูดต้องคิด มีสติ และจิตใจสว่างแจ่มใส ดังพระบรมราโชวาท ดังที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...หลักของคุณธรรม คือ การคิดด้วยจิตใจที่เป็นกลางก่อนจะพูดทำอะไร จำเป็นต้องหยุดคิดเสียก่อน เพื่อรวบรวมสติให้ตั้งมั่น และให้จิตสว่างแจ่มใส ซึ่งเมื่อฝึกหัดจนคุ้นเคยชำนาญแล้ว จะกระทำได้คล่องแคล่ว ช่วยให้สามารถแสดงความรู้ความคิดในเรื่องต่าง ๆ ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ได้ชัด ไม่ผิดทั้งหลักวิชา ทั้งหลักคุณธรรม...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๑๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕

ตัวอย่างพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสที่เกี่ยวกับคุณธรรม ได้แก่ คุณธรรม เกี่ยวกับ ความจริงใจ มีดังนี้

“...ความจริงใจต่อผู้อื่น เป็นคุณธรรมสำคัญมากสำหรับผู้ที่ต้องการความสำเร็จและความเจริญ เพราะช่วยให้เราสามารถขจัดปัดเป่าปัญหาได้มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาอันเกิดจากความกินแหนงแคลงใจและเอารัดเอาเปรียบกัน นอกจากนี้ยังทำให้ได้รับความเชื่อถือไว้วางใจและความร่วมมือสนับสนุน จากทุกคนทุกฝ่ายที่ถือนั่นในเหตุผลและความดี ผู้มีความจริงใจจะทำการสิ่งใดก็มักสำเร็จได้โดยราบรื่น...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่บัณฑิต
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๕

“...ความจริงใจนี้ เป็นสิ่งสำคัญที่สุด เพราะคนเราถ้ามีความจริงใจแล้ว ก็เป็นคนที่น่ารัก ถ้าเป็นคนที่น่ารักแล้ว เข้าใจว่าอันตรายทั้งหลายจะไม่มี...”

พระราชดำรัสในพิธีพระราชทานธงประจำลูกเสือชาวบ้าน จังหวัดนครพนม
วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๒๒

“...คนที่จริงใจต่อผู้อื่นนั้น ย่อมได้รับความนิยมเชื่อถือ ไว้วางใจ ร่วมมือสนับสนุนจากสาธุชนอยู่เสมอ จะทำการสิ่งใดก็สำเร็จและราบรื่น ท่านจึงสอนให้รักษาความจริงใจในกันและกันไว้ทุกเมื่อ นอกจากความจริงใจต่อผู้อื่นแล้ว ยังมีความจริงใจต่อตนเองอีกประการหนึ่ง ซึ่งจะต้องรักษาให้มั่นคง และให้ยิ่งขึ้นไป คือ เมื่อได้ตั้งใจในความประพฤติปฏิบัติอันใด ตามที่ได้ไตร่ตรองเห็นว่าชอบว่าเป็นประโยชน์แท้แล้ว ก็ให้ติดตามรักษาความตั้งใจที่จะกระทำดั่งนั้นให้ตลอด ทั้งที่เป็นมาแล้ว ที่กำลังเป็นอยู่ และที่จะเป็นต่อไป ผู้ที่รักษาความจริงใจต่อตนเองได้มั่นคง จะไม่เป็นคนสลับปลับ หากเป็นคนเที่ยงตรง หนักแน่น ทำอะไรตามกฎเกณฑ์ ตามระเบียบ และตามความถูกต้องเป็นธรรม สามารถสร้างสมความดีความเจริญให้เพิ่มทวีขึ้นได้ ไม่มีวันถอยหลัง...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง
ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๒๔

คุณธรรม ด้านความสุจริต ความสุจริตเป็นเกราะกำบัง ไม่ให้คนทำชั่ว และคนจะได้ใช้ความรู้ความสามารถในทางที่ดีเพียงอย่างเดียว ดังพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับความสุจริต ดังนี้

“...รากฐานที่นับว่าสำคัญ คือ รากฐานทางจิตใจ อันได้แก่ ความหนักแน่น มั่นคงในสุจริตธรรมอย่างหนึ่ง ในความมุ่งมั่นที่จะประกอบกิจการงานให้ดีขึ้นสำเร็จอีกอย่างหนึ่ง เหตุใดจึงต้องมีความสุจริตและมุ่งมั่น ก็เพราะความสุจริตนั้นย่อมกีดกันบุคคลออกมาจากความชั่วและความเสื่อมเสียทั้งหมดได้ จึงช่วยให้บุคคลมีโอกาใช้ความรู้ความสามารถแต่ในทางที่ถูกที่เจริญแต่เพียงทางเดียว...”

“...ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐานของความดีทุกอย่าง เด็ก ๆ จึงต้องฝึกฝนให้เกิดมีขึ้นในตนเอง เพื่อจักได้เติบโตขึ้นเป็นคนดีมีประโยชน์ และมีชีวิตที่สะอาด ที่เจริญมั่นคง”

พระบรมราโชวาทพระราชทานเพื่อเชิญลงพิมพ์ในหนังสือวันเด็ก พุทธศักราช ๒๕๓๑

คุณธรรมด้านไมตรี คุณธรรมข้อนี้ทำให้คนไทยรวมกันเป็นเอกภาพ สามารถธำรงชาติบ้านเมืองให้มั่นคง เป็นอิสระยั่งยืนมาช้านาน ดังพระราชดำรัสที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...ความพร้อมเพรียงเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันที่ทุกคนทุกฝ่ายแสดงให้เห็น ทำให้ข้าพเจ้าระลึกถึงคุณธรรมข้อหนึ่ง ที่อุปถัมภ์และผูกพันคนไทยให้รวมกันเป็นเอกภาพ สามารถธำรงชาติบ้านเมืองให้มั่นคงเป็นอิสระยั่งยืนมาช้านาน คุณธรรมข้อนั้น ก็คือ ไมตรี ความมีเมตตาหวังดีในกันและกัน คนที่มีไมตรีต่อกัน จะคิดอะไรก็คิดแต่ในทางสร้างสรรค์ที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลกัน จะพูดอะไรก็ใช้เหตุผลเจรจากัน ด้วยความเข้าอกเข้าใจกัน จะทำอะไรก็ช่วยเหลือร่วมมือกัน ด้วยความมุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน...”

พระราชดำรัส ในการเสด็จออกมหาสมาคมในงานพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๖ รอบ

ณ สีหบัญชร พระที่นั่งอนันตสมาคม วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒

คุณธรรมกับความรู้ เป็นของคู่กันในตัวบุคคล บุคคลที่มีความรู้ ต้องมีคุณธรรม จึงทำให้ตัวเองและประเทศชาติก้าวหน้า เจริญรุ่งเรืองได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเปรียบเทียบ ความรู้เหมือนเครื่องยนต์ ทำให้รถยนต์ขับเคลื่อนไปได้ แต่ต้องมีพวงมาลัยและหางเสือเพื่อบังคับทิศทาง ดังพระบรมราโชวาทที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...การจะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลตามความปรารถนา คือ ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมด้วยนั้น จะอาศัยความรู้เพียงอย่างเดียวมิได้ จำเป็นต้องอาศัยความสุจริต ความบริสุทธิ์ใจ และความถูกต้องเป็นธรรมประกอบด้วย เพราะเหตุว่าความรู้นั้นเป็นเหมือนเครื่องยนต์ ที่จะทำให้อัตโนมัติขับเคลื่อนไปได้ประการเดียว ส่วนคุณธรรมดังกล่าวแล้ว เป็นเหมือนหนึ่งพวงมาลัยและหางเสือ ซึ่งเป็นปัจจัยที่นำพาให้อัตโนมัติดำเนินไปถูกทางด้วยความสวัสดิ คือ ปลอดภัยจนบรรลุถึงจุดหมายที่พึงประสงค์ ดังนั้นการที่จะประกอบกิจการงานเพื่อตนเพื่อส่วนรวมต่อไป ขอให้ทุกคนสำนึกไว้เป็นนิยัต โดยตระหนักว่า งานสังคมและบ้านเมืองนั้น ถ้าขาดผู้มีความรู้เป็นผู้บริหารดำเนินการ ย่อมเจริญก้าวหน้าไปได้ยาก แต่ถ้างานใดสังคมใดและบ้านเมืองใดก็ขาดขาดบุคคลผู้มีความสุจริตแล้ว จะดำรงอยู่ไม่ได้เลย...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตนักศึกษาที่สำเร็จการศึกษา

ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง วันที่ ๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๐

แนวพระราชดำริ เรื่อง ความรู้ คู่คุณธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้มีพระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดังนี้

“...บัณฑิตนอกจากจะเป็นผู้มีความรู้ที่ถูกต้องทั่วถึงในวิทยาการ มีความฉลาดที่จะใช้ความคิดวิทยาการ ของตนให้เป็นผลแล้ว ยังจะต้องปฏิบัติให้เหมาะสมกับฐานะของตนอีกด้วย การปฏิบัติตนให้เหมาะสมนี้ เป็นสิ่งละเอียดอ่อน ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นเครื่องวัด และไม่มีกฎข้อบังคับใด ๆ กำหนดไว้ให้บุคคลปฏิบัติตามได้ โดยเด็ดขาด หากแต่กำหนดได้ด้วยคุณธรรม ซึ่งมีอยู่ในจิตสำนึกของแต่ละคนเอง ผู้ที่มีจิตสำนึกในคุณธรรม สามารถหักห้ามความคิดที่ไม่ถูกต้อง สามารถยับยั้งคำพูดที่ไม่สมควร และสามารถควบคุมตนเองให้ประพฤติ ปฏิบัติแต่ในทางที่ดีได้ จึงได้รับการยกย่องนับว่าเป็นบัณฑิตอย่างแท้จริง...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๑๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗

ความรู้คู่คุณธรรม เปรียบเหมือน “คนเก่งกับคนดี” คนเก่ง คือ คนมีความรู้ เกิดปัญญา หรือฉลาดรู้ คนดี คือ คนที่มีคุณธรรม การศึกษาต้องกระทำให้คนมีคุณสมบัติพร้อมทั้งสองประการ แยกจากกันไม่ได้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๒๓ กล่าวว่า

“การจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้น ความสำเร็จทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ การศึกษา”

นั่นคือ การศึกษาต้องให้ทั้งความรู้ คุณธรรม และกระบวนการเรียนรู้ต้องบูรณาการพร้อม ๆ กัน

๒.๓ ความพอเพียง

ความพอเพียง เป็นหลักการสำคัญของหลักเศรษฐกิจพอเพียง หรือปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ดังพระราชดำรัสที่ พระราชทานเกี่ยวกับความพอเพียงว่า

“...ความพอเพียงนี้ก็แปลว่า ความพอประมาณและความมีเหตุผล...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล

เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต

วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๔)

พระราชดำรัสอีกตอนหนึ่งได้ขยายความพอเพียงว่า “...ทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็คือเป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคล
เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต
วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑

ความพอเพียง มีความหมายกว้างออกไปอีก คือ ไม่ได้พอเพียงสำหรับตัวเรา แต่พอเพียงสำหรับประเทศชาติ คือ ให้คนทั่วประเทศพอมีพอกิน

“...คำว่าพอเพียงมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง มีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึง การมีพอสำหรับใช้เองเท่านั้น แต่มีความหมายว่า พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ ถ้าใครได้มาอยู่ที่นี้ในศาลานี้ เมื่อปี ๒๕๑๗ ถึง ๒๕๔๑ นี้ ก็ ๒๔ ปี ไซ้ไหม วันนั้นได้พูดว่าเราควรจะปฏิบัติให้พอมีพอกิน พอมีพอกินนี้ ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ไซ้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี สมัยก่อนนี้ พอมีพอกิน มาสมัยนี้ไซ้จะไม่พอมีพอกิน จึงต้องมโนนโยบายที่จะทำเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ทุกคนมีพอเพียงได้ ให้พอเพียงนี้ ก็หมายความว่ามโนมียู ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ...”
นี่คือพระราชดำรัสของ “ระบบพอเพียง”

พระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา
วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑

คนเราทุกคน มีระดับความพอเพียงไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับ องค์ประกอบของบุคคลที่เกิดจาก “ความรู้คู่คุณธรรม” หรือ “ความรอบรู้คู่คุณธรรม” สถานภาพทางครอบครัว สถานภาพทางสังคม และสถานภาพทางเศรษฐกิจ แต่ทุกคนต้องมีความพอเพียงขั้นพื้นฐาน ในการแสวงหาปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค เลี้ยงตัวเอง เลี้ยงครอบครัวได้ตามอัตภาพแห่งความพอเพียง ตามสถานภาพ และ “ความรู้คู่คุณธรรม” ดังกล่าวแล้ว

ดังนั้นคนที่พอเพียง ต้องมีอาหารก่อน มีบ้านอยู่อาศัย มีเครื่องนุ่งห่มตามอัตภาพ ยามเจ็บไข้ได้ป่วย มีเงินทองในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีเงินทองในการส่งเสียลูกหลานเพื่อการศึกษาเล่าเรียน การท่องเที่ยว ซื้อสิ่งของเพื่อความบันเทิง พักผ่อนจิตใจ ตามสมควรแก่อัตภาพ แต่ไม่ใช่หรูหรา ฟุ่มเฟือย ทำลายสังคม และสิ่งแวดล้อม

“...การรู้จักประมาณตน ได้แก่ การรู้จักและยอมรับว่าตนเองมีภูมิปัญญา และความสามารถในด้านไหน เพียงใด และควรจะทำงานด้านไหน อย่างไร การรู้จักประมาณตนนี้ จะทำให้คนเรารู้จักใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับงาน และได้ประโยชน์สูงสุดเต็มตามประสิทธิภาพ ทั้งยังทำให้รู้จักขวนขวายศึกษาหาความรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอเพื่อปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้ยิ่งสูงขึ้น ส่วนการรู้จักประมาณสถานการณ์นั้น ได้แก่การรู้จักประมาณสถานการณ์ได้นี้ จะทำให้สามารถวางแผนงานและปฏิบัติการได้ถูกต้องตรงกับปัญหา ทันท่วงทีสถานการณ์ และความจำเป็น อันจะทำให้งานที่ทำได้ประโยชน์ มีสมบรูณ์คุ้มค่า การรู้จักประมาณตนและรู้จักประมาณสถานการณ์ จึงเป็นอุปการะอย่างสำคัญที่จะเกื้อกูลให้บุคคลดำเนินชีวิตและกิจการงานไปได้อย่างราบรื่นและก้าวหน้า...”

พระบรมราชาวาท พระราชทานเพื่อเชิญไปอ่านในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร

ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๑

ดังนั้นการดำเนินชีวิต หรือการใช้ “ชีวิตวัฒนธรรม” และการดำเนินธุรกิจ ต้องรู้จัก “ความพอประมาณ” คือ พอประมาณตามความรู้ สติปัญญา ความสามารถ กำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์ หรือทุน ในการประกอบอาชีพ ความต้องการของการตลาด ในการบริโภคสินค้าในขณะนั้น

ความพอประมาณ อาจหมายถึงความถึง ระบบกลไกของการผลิต กลไกแห่งราคา และระบบการตลาด เช่น การผลิตสินค้า ต้องผลิตสินค้าให้พอดี หรือพอประมาณกับอุปสงค์ (Demand) และอุปทาน (Supply) เพราะกลไกแห่งราคาเป็นไปตามกฎของอุปสงค์ และอุปทาน

ความพอเพียง องค์ประกอบที่ ๒ คือ หลักเหตุผล

หลักเหตุผล คือ ผลเกิดจากเหตุ หรือผลของการกระทำ เกิดจากสาเหตุ เช่น ถ้านักศึกษาเกียจคร้าน ไม่ขยันหมั่นเพียร ในวิชาความรู้นี้ คือ เหตุหรือสาเหตุ ผลที่ตามมา คือ สอบตก หรือมีวิชาความรู้ไม่เพียงพอในการประกอบอาชีพ เช่น เรียนภาษาต่างประเทศ แต่ไม่สามารถใช้ทักษะ ๔ ด้าน คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน นำไปประกอบอาชีพได้ นี่คือผล ดังนั้น “ผลเกิดขึ้นจากเหตุ”

การที่จะทำงานให้บรรลุผลดี พระองค์ได้ทรงแนะนำว่า *ประการแรก* ต้องหาวิธีการที่เหมาะสม *ประการที่สอง* ลงมือกระทำด้วยความตั้งใจ *ประการที่สาม* ต้องมีความสุจริต *ประการที่สี่* ความละเอียดรอบคอบ และเอาจริงเอาจัง ผลงานจึงออกมาดี มีความเจริญมั่นคง ดังพระบรมราชาวาท ดังนี้

“...ข้าพเจ้าอยากให้ทุกคนคำนึงถึง กฎแห่งเหตุผล ว่าผลที่เกิดขึ้นเพราะเหตุ คือ การกระทำและผลนั้น จะเป็นผลดีหรือผลเสียก็เพราะกระทำให้ดีหรือให้เสีย ดังนั้น การที่จะทำงานใดให้บรรลุผลที่พึงประสงค์ จะต้องพิจารณาถึงวิธีการที่เหมาะสมก่อนเป็นเบื้องต้นแล้วลงมือกระทำตามหลักเหตุผลด้วยความตั้งใจจริง และด้วยความสุจริต งานของแต่ละคนจึงจะเป็นผลดี และเชื่อได้ว่าผลงานของแต่ละคนจะประมวณกันเป็นความเจริญมั่นคงของบ้านเมืองได้ ดังปรารถนา...”

พระบรมราชาบาท พระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

การทำงานโครงการใหญ่ ๆ ต้องอาศัยความร่วมมือการประสานงาน และเวลา อย่าคิดแต่เพียงว่า เหตุเกิดจากใคร หน่วยงานใดทำก่อน แต่ต้องคำนึงถึงผลมากกว่า เมื่อโครงการใหญ่สำเร็จ ผลก็จะตกอยู่กับประชาชน และประเทศชาติ

“...การวางโครงการใด ๆ ที่จะให้ได้ผลสมบูรณ์จะต้องอาศัยเหตุผลที่หนักแน่นเป็นพื้นฐาน ต้องจัดวางรูปขึ้น ด้วยความละเอียดรอบคอบ แล้วต้องดำเนินการอย่างจริงจังโดยขะมักเขม้น ข้อสำคัญที่ควรคำนึงถึงอย่างยิ่งนั้น ได้แก่ความจริงที่ว่า การทำงานใหญ่ ๆ ทุกอย่างต้องการเวลามาก กว่าที่จะทำสำเร็จ ผู้ที่ริเริ่มโครงการอาจไม่ทันทำให้สำเร็จโดยตลอดด้วยตนเองก็ได้ ต้องมีผู้อื่นรับทำต่อไป ดังนี้ ไม่ควรยกเอาเรื่องใครเป็นผู้เริ่มงาน ใครเป็นผู้รับช่วงงานขึ้นเป็นข้อสำคัญนัก จะต้องถือผลสำเร็จที่จะเกิดจากงานเป็นใหญ่ยิ่งกว่าสิ่งอื่น...”

พระบรมราชาบาท พระราชทานแก่บัณฑิตของมหาวิทยาลัยศิลปากร

วันที่ ๑๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔

อนาคตของคนไม่ได้เป็นไปตาม “พรหมลิขิต” แต่เกิดจากการกระทำในปัจจุบัน หรืออนาคตจะเป็นอย่างไรเราทราบไม่ได้ เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ มีพระราชดำริ ศึกษาจากพระบรมราชาบาท ได้ดังนี้

“...พูดกันว่าให้พิจารณาเหตุผลให้ดีนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ให้พิจารณาการกระทำ หรือกรรมของตนให้ดีนั่นเอง คนเราโดยมาก มักนึกว่าอนาคตจะเป็นอย่างไร เราทราบไม่ได้ แต่ที่จริงเราย่อมจะทราบได้บ้างเหมือนกัน เพราะอนาคตก็คือผลของการกระทำในปัจจุบัน ถ้าปัจจุบันทำดีอนาคตก็ไม่ควรจะตกต่ำ...”

พระบรมราชาบาท พระราชทานแก่บัณฑิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔

ความพอเพียง องค์ประกอบที่ ๓ คือ การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ทั้งเกี่ยวกับตัวเองในการดำเนินชีวิต และการประกอบธุรกิจ ต้องอาศัยการจัดการความเสี่ยง เข้ามาเกี่ยวข้องเพื่อป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น มนุษย์ ย่อมมีการเจ็บป่วย อุบัติเหตุ หรือสภาพทำงานไม่ได้ ขาดเงินทอง ดังนั้น ต้องจัดการความเสี่ยง โดยการสร้างเงินออม ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อป้องกันความเสี่ยง หรือมีการประกันชีวิตทั้งด้านอุบัติเหตุ และการเจ็บป่วย

ในการดำเนินธุรกิจ ก็ต้องมีการป้องกันความเสี่ยง โดยศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดความเสี่ยง แล้วเรียงลำดับความสำคัญเป็นข้อ ๆ ต่อจากนั้นจึงหาวิธีป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

ความเข้มแข็งของจิตใจ นับเป็นภูมิคุ้มกันภายในที่สำคัญที่สุด ดังนั้นต้องฝึกฝนความเข้มแข็งทางจิตใจให้สามารถปรับตัวทันต่อเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ดังพระบรมราโชวาทที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...การฝึกหัดทางใจนี้สำคัญอย่างยิ่งยวด จำเป็นที่จะต้องระมัดระวังฝึกฝนอยู่เสมอตลอดชีวิต จึงจะคงความสุจริต เข้มแข็ง และเป็นระเบียบไว้ได้ ไม่พ่ายแพ้แก่ความลุ่มหลงลืมหืม...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตร
ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๑๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖

ความพอเพียง โดยยึดทางสายกลาง ตามหลักพุทธศาสนา เป็นองค์ประกอบสำคัญของความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมทั้งระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี บนเงื่อนไขของความรู้คู่คุณธรรม นำไปสู่เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมที่สมดุล และพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ประมวลจากพระราชดำรัส เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง ไว้ดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่ และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

๒.๔ ความเพียร

แนวพระราชดำริ ในเรื่องความเพียร ได้มีพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาท ต่างวาระกันหลายครั้ง ยกตัวอย่างได้ดังนี้

“...การที่จะประกอบกิจใด ๆ ให้เจริญเป็นผลดีนั้น ย่อมต้องอาศัยความอดสาหะพากเพียร และความซื่อสัตย์สุจริตเป็นรากฐานสำคัญประกอบกับจะต้องเป็นผู้มีจิตใจเมตตากรุณาไม่เบียดเบียนผู้อื่น และพร้อมที่จะบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมตามโอกาสอีกด้วย ถ้าปฏิบัติได้ดังนี้ การงานของท่านก็จะสำเร็จตามความปรารถนาทุกประการ...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๔๙

ความเพียร ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเมตตากรุณา และกระทำเพื่อส่วนรวม ไม่ใช่เพียรพยายามไปสู่ความชั่ว เห็นแก่ตัว และทำลายส่วนรวม

“...ความเพียรนี้หมายความว่า ไม่ใช่ความเพียรในการทำงานเท่านั้นเอง หมายถึง ความเพียรที่จะข่มใจตัวเองด้วย ความกล้าหาญที่จะข่มใจตัวเองให้อดทน ไม่ใช่อดทนทนแล้วก็เหมือนกับใครทำก็ทำไปเราทนเอาไว้ เท่ากับคนอื่นเขาเอาเปรียบเรา ไม่ใช่อดทนที่จะยังไม่เห็นผล อดทนที่จะทราบว่าสิ่งใดที่เราทำต้องใช้เวลา ถ้าเราอดทน หรือถ้าพูดตามธรรมดาว่า “เหนียว” ไว้ อดทนในความดี ทำให้ดี เหนียวไว้ในความดีแล้ว ภายภาคหน้าได้ผลแน่...”

กระแสพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่นักเรียน นักศึกษา ครู และอาจารย์

ในโอกาสเข้าเฝ้าฯ ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันที่ ๒๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖

ความเพียร หรือ วิริยะ มิใช่หมายความว่าเฉพาะความขยัน อดทน แต่ วิริยะ ยังหมายรวมถึง ความกล้า ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“...คำที่ชอบมากในพุทธศาสนา คือ “วิริยะ” วิริยะนี้ออกมาในรูปภาษาพุทธธรรมดา ก็หมายถึงความอดสาหะ เพราะเขาใช้คำว่าวิริยะอดสาหะ คนนั้นมีความวิริยะมาก หมายความว่า มีความอดสาหะมาก มีความขยัน มีความอดทนมาก แต่วิริยะกลายมาเป็นคนที่มีความมีวิริยะ เป็นคนที่กล้า อย่างเช่นคำว่า วีรบุรุษ วีรชน คนที่กล้าก็วิริยะนี้ ความอดสาหะหรือความกล้าที่เป็นคำที่สำคัญ ต้องกล้าที่เผชิญตัวเอง เมื่อกล้า

42

ความเพียร เป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในเรื่อง “อิทธิบาทสี่” คือ ฉันทะ (ใจรักงาน) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (เอาใจฝักใฝ่) และวิมังสา (ใช้ปัญญาไตร่ตรอง)

ดังนั้น บุรุษ สตรีใด ต้องการความสำเร็จในทางที่ดีงาม จึงต้องใช้ความเพียร และอิทธิบาทสี่

๒.๕ สติ

สติ คืออะไร

“..สติ คือ ความรู้สึกระลึกได้ว่าอะไรเป็นอะไรนั้นสำคัญมาก ที่จะช่วยให้บุคคลหยุดคิดพิจารณา ก่อนที่จะพูด จะทำหรือแม้จะคิดอ่านในเรื่องใด ๆ อีกข้อหนึ่งที่จะช่วยให้ระลึกได้ คิดอ่านได้ถูกจุดถูกต้อง ก็คือ จิตใจที่ตั้งมั่นและหนักแน่นเป็นกลาง เพราะไม่มีอคติ สองสิ่งนี้เป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดของการศึกษาที่มีหน้าที่สูง ที่จะต้องเป็นบุคคลชั้นนำในวงการต่าง ๆ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต...”

พระบรมราชาวาท พระราชทานแก่สามัคคีสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

เพื่อเชิญไปอ่านในการประชุมสามัญประจำปี

ระหว่างวันที่ ๗ - ๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๗

สติ สำคัญอย่างไร

“...ความรู้สึกระลึกได้ว่าอะไรเป็นอะไร หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “สติ” นั้น เป็นสิ่งสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งที่จะทำให้บุคคลหยุดคิดพิจารณาก่อนที่จะทำ จะพูด และแม้แต่จะคิดสิ่งใดหรือสิ่งหนึ่งว่าสิ่งนั้นดีหรือชั่ว มีคุณมีประโยชน์หรือเสียหาย ควรกระทำหรือควรงดเว้นอย่างไร เมื่อยังคิดได้ ก็จะช่วยให้พิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างอย่างละเอียดประณีต และสามารถถกถ่วงรอบคอบว่าสิ่งที่ไม่เป็นสาระ ไม่เป็นประโยชน์ออกได้หมด คงเหลือแต่เนื้อแท้ที่ถูกต้องและเป็นธรรม ซึ่งเป็นของควรคิดควรพูดควรทำแท้ ๆ...”

พระบรมราชาวาท พระราชทานแก่สามัคคีสมาคม ในพระบรมราชูปถัมภ์

เพื่อเชิญไปอ่านในการประชุมสามัญประจำปี

ระหว่างวันที่ ๑๖ - ๒๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๐

การคิดดี ต้องมีสติตั้งมั่นเป็นกลาง

“...บัณฑิตนั้น เมื่อจะทำจะพูดหรือจะคิด ย่อมพยายามทำให้ดี พูดให้ดี คิดให้ดีเสมอ ทำให้ดี หมายถึง ทำด้วยความตั้งใจและจริงใจ ให้เป็นการสร้างสรรค์แท้ ไม่ว่าการเลืกการใหญ่ ก็พยายามทำอย่างดีที่สุด เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและประโยชน์ของการที่ทำนั้นโดยครบถ้วน ไม่ทำโดยเพทุบาย หรือมีเจตนาไม่บริสุทธิ์แอบแฝง การพูดให้ดี หมายถึง การกล่าววาจาชอบให้เกิดประโยชน์ เช่น กล่าวในสิ่งที่จะก่อให้เกิดความรู้ ความฉลาด ความเจริญ ความดี ความสามัคคีปรองดอง ไม่กล่าวในสิ่งที่ไม่รู้จริง ที่ก่อให้เกิด

ความสับสน หรือที่ทำลายความดีงาม ความเจริญมั่นคง การคิดให้ดีขึ้น หมายถึง การคิดด้วยความดีสติตั้งมั่น เป็นกลาง ไม่ถูกเหนี่ยวนำด้วยอคติหากอาศัยความถูกต้องด้วยหลักวิชาเหตุผลความเป็นจริง และศีลธรรม จริยธรรมเป็นพื้นฐานเครื่องวินิจฉัยเพื่อให้ความคิดนั้นปราศจากพิษภัย เป็นคุณเป็นประโยชน์แท้จริง...”

พระบรมราชาบาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๓

ความท้อใจทำให้ขาดสติ

“...คนเรากล้าท้อใจแล้วเป็นคนอันตราย เพราะว่าถ้าเป็นคนที่มีความรู้แล้ว ท้อใจ ความท้อใจนั้นทำให้ การควบคุมจิตใจ สติของตัวน้อยลง เพราะว่ามันท้อ ความท้อใจนี้เป็นสิ่งกีดขวางความดีไปได้มาก เพราะว่า ไม่ระวังตัว เวลาท้อใจก็เกิดน้อยใจ น้อยใจก็เกิดประชด เปิดโอกาสให้จิตใจรับสิ่งที่ไม่ดีเข้ามาในจิตใจได้ เพราะว่ามี ความฟุ้งซ่าน คนไหนถ้าท้อใจสังเกตดี ๆ พวกเพื่อน ๆ ที่ท้อใจ บางทีคนนั้นพูดฟุ้งซ่าน พูดอะไร ไม่ได้เรื่อง แล้วถ้าใครมาชักชวนให้ทำอะไรก็อาจจะเป็นผู้ร้ายไปได้ ทำให้ขาดการพิจารณา คือ ขาดสตินั่นเอง...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่บัณฑิตอาสาสมัคร รุ่นที่ ๑๓

และคณะกรรมการประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

คนเราต้องมีสติ มีปัญญาในการตั้งรับความเปลี่ยนแปลง

“...สภาวะที่บีบรัดความเป็นอยู่ของเราที่เกิดขึ้นนี้ เป็นผลกระทบเนื่องมาจากความวิปริตของวิถี ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และทางอื่น ๆ ของโลก เราจึงไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงได้ หากแต่ จะต้องเผชิญปัญหาอย่างผู้มีสติ มีปัญญา มีความเข้มแข็งและกล้าหาญ เพื่อเราจักได้รวมกันอยู่อย่าง มั่นคงปลอดภัย...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทย ในโอกาสขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช ๒๕๒๒

วันที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๑

ในทางพุทธศาสนา สติ คือ ความระลึกได้ นึกได้ ความไม่เผลอ การควบคุมใจไว้กับกิจ หรือคุมจิตไว้กับ สิ่งที่เกี่ยวข้องจากการกระทำและคำที่พูดแล้ว

อนุสติ ความระลึกถึง อารมณ์ที่ควรระลึกถึงเนื่อง ๆ มี ๑๐ อย่าง คือ

๑. พุธานุสติ ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า
๒. อัมมมานุสติ ระลึกถึงคุณของพระธรรม
๓. สังฆานุสติ ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์
๔. สีลानุสติ ระลึกถึงศีลที่ตนรักษา

๕. จาคานุสติ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาคแล้ว
๖. เทวตานุสติ ระลึกถึงคุณที่ทำคนให้เป็นเทวดา
๗. มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะต้องมาเป็นธรรมดา
๘. กายคตาสติ ระลึกทั่วไปในกายให้เห็นว่าไม่งาม
๙. อานาปานสติ ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก
๑๐. อุปสมานุสติ ระลึกถึงธรรมเป็นที่สงบระงับกิเลสและความทุกข์ คือ นิพพาน

ที่มา พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต)

สติ เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ เพราะสติ คือ “การควบคุมใจให้กับกิจ กุมจิตไว้กับสิ่งที่เกี่ยวข้อง” คือ คำสอน บทเรียน ถ้า “สติแตก” คือ ใจลอย ขาดสมาธิ ก็เรียนไม่รู้เรื่อง ไม่เข้าใจบทเรียน ทั้งระบบ หรือเข้าใจในองค์ความรู้

ดังนั้น สติ คือ ความระลึกได้ การควบคุมใจไว้กับกิจ สติทำให้คนเกิดความคิด แล้วคิดก่อนพูด ก่อนทำ ก็จะก่อให้เกิดการคิดดี พูดดี และทำดี

๒.๖ ปัญญา

ปัญญา คือ การทำความรู้ ความคิดให้แจ้ง

“...คุณธรรม ที่ทุกคนควรจะต้องมีไว้ประจำตัวประจำใจให้มันเสมอประการหนึ่ง ก็คือ การรู้จักคิด พิจารณาให้จนกระจ่างชัด ไม่ว่าจะพิจารณาเรื่องราว ปัญหา สถานการณ์ หรือแม้บุคคลใด ๆ ก็ตาม ก็พยายามพิจารณาด้วยจิตใจที่มั่นคงเป็นกลาง ไม่หวั่น ไม่สะเทือนด้วยอคติ เพื่อจิตใจที่มั่นคง เป็น กลางนั้น จักได้ประคับประคองความคิดความเห็นให้พุ่งตรงเข้าสู่สาระ คือ แก่นและความสำคัญ ของ เรื่อง ทั้งจับเหตุจับผลของเรื่องนั้น ๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องถึงกันและกันเป็นกระบวนการได้ทั้งหมด ทุก ขั้นตอน ทำให้ความรู้ความเห็นในเรื่องที่พิจารณากระจ่างแจ่มแจ้ง และสามารถจำแนกแจกแจง ประเด็นได้โดยถูกต้องแม่นยำ ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดดีสิ่งใดชั่ว สิ่งใดควรทำไม่ควรทำ อย่างไร เพียงใด การทำความรู้ความคิดให้แจ้งนี้คือ ปัญญา...”

พระบรมราชาวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๑๔ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖

ปัญญาเป็นปัจจัยสร้างสรรค์ความดี ความเจริญ ดังพระบรมราโชวาท ดังนี้

“...ปัญญามีอุปการะแก่การปฏิบัติตัว ปฏิบัติงานเป็นอันมาก เพราะเป็นปัจจัยสร้างสรรค์ความดี ความเจริญทุกอย่างได้อย่างวิเศษสุด...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๒๖

ปัญญาชน ควรมีปัญญา หรือความฉลาดรอบรู้เท่าทันสิ่งทั้งปวง รู้เท่าทันคน ทันเหตุการณ์ ดังพระราชดำรัสที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...ปัญญาชน นี้แท้จริงควรจะเป็นคนที่มีความรอบรู้ และมีความฉลาดอันเกิดจากความรอบรู้หรือ การได้ศึกษามากนั้น และโดยเหตุที่ปัญญาชนเป็นผู้มีความรู้ด้วยฉลาดด้วย จึงควรจะเป็นผู้สามารถรู้เท่าทัน สิ่งทั้งปวง กล่าวโดยเฉพาะที่สำคัญควรจะรู้เท่าทันคน และรู้เท่าทันเหตุการณ์ หมายความว่า เมื่อได้พบปะ พูดจากับใคร ก็สามารถมองตามความคิดและคำพูดของเขาเข้าใจด้วยปัญญาให้เห็นทะลุปรุโปร่งเข้าไปจนถึง ความคิดและเจตนาที่แท้ของเขา ทำนองเดียวกัน เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์อันใดเข้า ก็พิจารณาเหตุการณ์นั้น ด้วยความรู้ ความฉลาด และด้วยจิตใจที่มั่นคงและหนักแน่นเป็นกลาง จนมองเห็นความจริงอันแน่ชัด ไม่ต้องแพ้รู้ใครและตกหลุมพรางใด ๆ ทั้งสิ้น...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่สามัคคีสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์

ในการเปิดการประชุมใหญ่สามัญ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๒๑

ปัญหาทุกอย่างที่เกิดขึ้น ไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ สามารถแก้ไขได้ด้วยการใช้สติปัญญา ไม่ใช่การคิดด้วยลูกคิด หรือสมองกล ดังพระบรมราโชวาทที่พระราชทานที่พระราชทานไว้ ดังนี้

“...ปัญหาทุกอย่างไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ มีทางแก้ไขได้ ถ้ารู้จักคิดให้ดี ปฏิบัติให้ถูก การคิดได้ดีนั้น มิใช่การคิดด้วยลูกคิด หรือด้วยสมองกล เพราะโลกเราในปัจจุบัน จะวิวัฒนาการไปมากเพียงใดก็ตาม ก็ยังไม่มีเครื่องมืออันวิเศษชนิดใด สามารถขบคิดแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างสมบูรณ์ การขบคิดวินิจฉัยปัญหา จึงต้องใช้สติปัญญา คือ คิดด้วยสติ รู้ตัวอยู่เสมอ เพื่อหยุดยั้งและป้องกันความประมาทผิดพลาด และ อคติต่าง ๆ มิให้เกิดขึ้น ช่วยให้การใช้ปัญญาพิจารณาปัญหาต่าง ๆ เป็นไปอย่างเที่ยงตรง ทำให้เห็นเหตุ เห็นผลที่เกี่ยวข้องกันเป็นกระบวนการได้กระจ่างชัด ทุกขั้นตอน...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

วันที่ ๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๙

ดังนั้นการปฏิบัติภารกิจอันใด ต้องใช้ทั้งสติ และปัญญา หรือสติปัญญา

๒.๗ วินัย

วินัย แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ วินัยที่บัญญัติไว้เป็นกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ให้ถือปฏิบัติ และวินัยในตนเองเป็นวินัยที่กลั่นกรองจากสติปัญญา ความเฉลียวฉลาด พิจารณาไตร่ตรองอย่างละเอียดรอบคอบ

“...วินัย แท้จริงมีอยู่สองอย่าง อย่างหนึ่ง คือ วินัยตามที่ทราบกันและถือกัน อันได้แก่ข้อปฏิบัติที่บัญญัติไว้เป็นกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ให้ถือปฏิบัติ อีกอย่างหนึ่ง คือ วินัยในตนเอง ที่แต่ละคนจะต้องบัญญัติขึ้นสำหรับควบคุมบังคับให้มีความจริงใจ และให้ประพฤติปฏิบัติตามความจริงใจนั้นอย่างมั่นคง มีลักษณะเป็นสัจจาริษฐาน หรือการตั้งสัตย์สัญญาให้แก่ตัว วินัยอย่างนี้จัดเป็นตัววินัยแท้ เพราะให้ผลจริง และแน่นอนยิ่งกว่า วินัยที่เป็นบทบัญญัติ ทั้งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะเกื้อกูลให้การถือการใช้นั้นที่เป็นบทบัญญัตินั้นได้ผลเที่ยงตรง ถูกต้อง สมบูรณ์ เต็มเปี่ยมตามเจตนารมณ์ สำคัญที่วินัยในตนเองนี้จะต้องบังเกิดขึ้นจากการที่ได้ยั้งคิดแล้ว ได้ใช้สติปัญญา ความเฉลียวฉลาด พิจารณาไตร่ตรองอย่างละเอียดรอบคอบแล้ว จนเห็นประจักษ์ในเหตุในผลที่แน่แท้ และเมื่อเป็นวินัยที่กลั่นกรองขึ้นจากสติปัญญาความฉลาดรอบคอบ ก็ย่อมจะทำให้รู้จักผิดชอบชั่วดี ทรงความศักดิ์สิทธิ์ คุ่มครอง ป้องกันผู้ปฏิบัติให้พ้นจากภัยอันตรายและเหตุแห่งความเสื่อมเสียทั้งปวงได้ ทั้งทางกายทางใจ พาให้เจริญรุ่งเรืองพร้อมด้วยศักดิ์ศรี เกียรติ อำนาจทุกประการ...”

พระบรมราชาวาท ในพิธีพระราชทานกระบี่ และปริญญาบัตร แก่ผู้สำเร็จการศึกษา
จากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โรงเรียนนายเรือ และโรงเรียนนายเรืออากาศ

วันที่ ๒๕ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

ระเบียบวินัยที่เกิดจากตัวบุคคล ได้แก่ ระเบียบวินัยในรูปร่างกาย และระเบียบวินัยในใจ หรือวินัยในความคิด ระเบียบวินัยทั้งสองประการ คือ ในรูปร่างกาย และในจิตใจอธิบายให้เข้าใจได้ดังพระราชดำรัส ดังนี้

“...ถ้าคนใดมีระเบียบมีวินัยในรูปร่างกาย คือ หมายถึงการปฏิบัติของตัวในกิริยามารยาท ทำให้ไม่มีอุปสรรคต่อการชวนชวนหา จะหาความรู้ก็ได้ หาอะไรก็มีความสำเร็จ คือ หาสิ่งที่ตัวกำลังมุ่งที่จะปฏิบัติ การปฏิบัติด้วยความมีระเบียบ มีวินัย การปฏิบัตินั้นสำเร็จ อันนี้เป็นระเบียบวินัยชนิดหนึ่ง ระเบียบวินัยอีกชนิดที่กล่าวเมื่อตะกี้ ก็คือระเบียบในใจ ในใจนั้นก็คือการกระทำอะไร เราต้องคิด เมื่อมีระเบียบในความคิด คือ มีเหตุผล สิ่งใดที่คิดก็คิดออก สมมุติว่าเราคิดเรื่องหนึ่ง แล้วก็ไปคิดถึงอีกเรื่องหนึ่งที่ไม่เกี่ยวข้อง แล้วไปคิดถึงเรื่องที่สาม เรื่องที่สี่ เรื่องทั้งสามสี่เรื่องนี้ก็ไม่มีความสำเร็จแน่นอน เพราะว่ามันฟุ้งซ่าน ฉะนั้นต้องมีระเบียบในความคิด ที่เรียกว่า ระเบียบในใจหรือวินัยในความคิด...”

วินัยต้องเกิดจากการฝึกฝน ครั้งแรก ๆ อาจจะเกิดความยากลำบาก แต่เมื่อฝึกฝนและปฏิบัติโดยเคยชิน ก็เป็นไปโดยอัตโนมัติ ทำให้เป็นคนมีระเบียบ และเป็นระเบียบ ดังพระบรมราโชวาทที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...วินัยนั้น เมื่อนำมาฝึกหัดปฏิบัติจะเป็นดั่งข้อบังคับที่ควบคุมบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติเป็นระเบียบ จึงอาจทำให้เกิดความอดอดุลลำบากใจ เพราะต้องฝืนกระทำ แต่เมื่อปฏิบัติไปให้ชิน จนรู้สึกว่าเป็นไปโดยอัตโนมัติแล้ว ก็จะสำเร็จผล ทำให้เป็นคนมีระเบียบและเป็นระเบียบ คือ คิดก็เป็นระเบียบ ทำก็เป็นระเบียบ ตามลำดับขั้นตอน ตามกาลเทศะ ตามความพอเหมาะ พอควร หายสับสน หายลังเล และหายขัดแย้ง ทั้งในความคิด ทั้งในการทำงาน สามารถนำวิชาความรู้และความชำนาญทุก ๆ ประการไปใช้ได้อย่างถูกต้อง คล่องแคล่ว สำเร็จผลเต็มเม็ดเต็มหน่วย ช่วยให้เกิดประโยชน์สมบูรณ์บริบูรณ์ตามจุดหมาย ทั้งจะเกื้อกูลรักษาผู้มีวินัยให้เจริญสวัสดิ์ทุกเมื่อ...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นักศึกษาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
ประจำปีการศึกษา ๒๕๒๕ ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร วันที่ ๓๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗

วินัย สามัคคี หน้าที่ ๓ อย่างนี้ เป็นคุณสมบัติประจำตัวของทุกคน แต่ต้องใช้คุณสมบัติทั้งสามอย่าง ในทางที่ดีเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม จึงเกิดประโยชน์สูงสุด ดังพระราชดำรัสที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...การมีวินัย มีความสามัคคี และรู้จักหน้าที่ ถือกันว่าเป็นคุณสมบัติสำคัญประจำตัวของคนทุกคน แต่ในการสร้างเสริมคุณสมบัติสามข้อนี้ จะต้องไม่ลืมว่า วินัย สามัคคี และหน้าที่นั้น เป็นได้ทั้งในทางบวก และทางลบ ซึ่งยอมให้คุณหรือให้โทษได้มากเท่า ๆ กันทั้งสองทาง เพราะฉะนั้น เมื่อจะอบรมจำเป็นต้องพิจารณาให้ถ่องแท้นั้นชัดก่อนว่าเป็นวินัย สามัคคีและหน้าที่ที่ดี คือ ปราศจากโทษ เป็นประโยชน์ เป็นธรรม ไม่เคลือบแฝงไว้ด้วยสิ่งชั่วร้าย เช่น วินัย ก็ต้องไม่ใช่วินัยเพื่อตนเพื่อหมู่คณะของตนเท่านั้น ต้องเป็นวินัยเพื่อคนทุกคน เพื่อคนส่วนใหญ่ เป็นวินัยที่ถูกต้อง ที่เป็นการสร้างสรรค์ ทำนองเดียวกัน การสามัคคีกัน ทำการหรือทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งก็ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล มิใช่เพื่อการเพิ่มพูนประโยชน์เฉพาะพวกตน แล้วเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนเสียหาย จึงเป็นได้ว่าการสร้างวินัย สามัคคี และความรู้จักหน้าที่ให้แก่เยาวชน ต้องกระทำด้วยความเพ่งพินิจอย่างละเอียดถี่ถ้วนเป็นพิเศษ มิฉะนั้นจะไม่บังเกิดผลที่พึงประสงค์ หรือชั่วร้าย อาจกลับกลายเป็นการทำลายอนาคตและความเจริญมั่นคงของชาติไปได้...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่ผู้บังคับบัญชาลูกเสือ ในโอกาสเข้าเฝ้าฯทูลละอองธุลีพระบาท

และรับพระราชทานเหรียญลูกเสือสดุดี ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต

วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๖

ในด้านการศึกษา และนักศึกษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับระเบียบในการทำงาน ต้องมีวินัย การเรียนทุกวิชาต้องมีวินัย ถ้าไม่มีวินัย การเรียน การงานล้มเหลว ขาดความรู้บ้าง ดีกว่าขาดวินัย ถ้ามีทั้งความรู้ และวินัยก็ดียิ่ง

“...ระเบียบในการทำงานนี้ จำเป็นต้องมี คือ วินัยนั่นเอง ถ้าไม่มีวินัยทำอะไรก็จะเปะปะไปหมด แม้ในห้องเรียนจะไม่ได้สอนว่าวิชานั้น ๆ ต้องมีวินัย แต่ทุกวิชาต้องมีวินัย แม้จะไปสังสรรค์กัน ไปเล่นกีฬากันไปพัฒนาชนบทก็ตาม ต้องมีวินัยทั้งนั้น ถ้าไม่มีวินัยงานนั้นมีหวังล้มเหลวหรือยิ่งกว่านั้นงานนั้นอาจจะมีหวังทำลายส่วนรวมก็ได้ ถ้าไม่มีวินัย ขาดความรู้หน่อยอาจจะยังดี ดีกว่าขาดวินัย และถ้ามีทั้งความรู้ และวินัย ก็ยิ่งดี...”

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่นักศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ณ สโมสรอาจารย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ ๒๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

ดังนั้น “...คนที่มีระเบียบมีวินัยนั้นเป็นผู้ที่เข้มแข็ง เป็นผู้หวังดีต่อตัวเอง เป็นผู้ที่จะมีความสำเร็จในอนาคต...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่นักศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตภาคใต้ จังหวัดสงขลา
วันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๔

๒.๘ การเสียสละ

การเสียสละ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการอยู่ร่วมกันในสังคม หรือเป็นพฤติกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชีวิตวัฒนธรรม การเสียสละ อาจเกิดจากกำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์ หรือแม้แต่ชีวิต เพื่อให้บุคคลที่เรารัก บุคคลด้อยโอกาส สังคม หรือประเทศชาติอยู่รอดปลอดภัยได้ ประเทศไทยดำรงความมั่นคง ยั่งยืนเป็นเอกราชมาได้ทุกวันนี้ เพราะมีบรรพบุรุษ “สละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม” และความเสียสละที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือ “สละชีพเพื่อชาติ”

การทำงานที่ดี มีความเสียสละ ย่อมได้รับประโยชน์ทั้งผู้เสียสละและผลงานส่วนรวม ทำให้เกิดความสามัคคีปรองดอง ร่วมกันสร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงของบ้านเมือง ดังพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับผลแห่งความดีที่เกิดขึ้นจากการทำงานด้วยความเสียสละ พระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔ ความตอนหนึ่งว่า

“...การเสียสละทำงาน ทำดีเพื่อการสร้างสรรค์ ด้วยความรับผิดชอบเต็มทีนั้น ช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้รับผลดีอย่างหนึ่ง คือ มีผู้ศรัทธาเชื่อถือ และนิยมยกย่องอย่างกว้างขวาง บุคคลเหล่านั้น เมื่อศรัทธาเชื่อถือในตัวผู้ปฏิบัติดีแล้ว ย่อมจะรับเอาความคิดจิตใจของผู้ปฏิบัติที่นิยมยึดมั่นในความดีเข้าไว้ด้วย แล้วน้อมนำมาปฏิบัติชอบปฏิบัติดีด้วยตนเอง ดังนี้ ก็จะมีผู้ที่ศรัทธาในความดีเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ เมื่อคน ส่วน

ใหญ่มีศรัทธาความเชื่อมั่นในคุณความดีร่วมกันและเสมอกันแล้ว ก็จะเกิดเป็นความสามัคคีปรองดอง เป็น ปึกแผ่นขึ้น ความสามัคคีเป็นปึกแผ่นนี้ คือ กำลังอันแข็งแกร่งที่สุดในแผ่นดิน ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นและจะบันดาลให้ คนในชาติมีสมานฉันท์ มุ่งมั่นที่จะร่วมกำลังกันสร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงของบ้านเมืองให้สมบูรณ์ บริบูรณ์ขึ้นทุกสถาน...”

พระราชดำรัส พระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๔

กระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับความเสียสละตอนหนึ่ง พระราชทานว่า

“...ข้าพเจ้าจึงขอชักชวนพี่น้องชาวไทยทั้งหลายให้ระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษ ซึ่งได้กอบกู้รักษา บ้านเกิดเมืองนอนของเรามาขึ้นให้จงหนัก แล้วถือเอาความสามัคคี ความยินยอมเสียสละส่วนตัว เพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ของประเทศชาติ เป็นคุณธรรมประจำอยู่เนืองนิตย์ จึงขอให้ชาวไทยทั้งหลาย จงบำเพ็ญกรณียกิจของตนแต่ละคนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร อดทนและกล้าหาญ แล้วอุทิศ ความเสียสละส่วนตัว ความเหน็ดเหนื่อยลำบากยากแค้นเป็นพลีบูชาบรรพบุรุษ ผู้ซึ่งได้ก่อสร้างชาติเป็น มรดกตกทอดมาถึงพวกเราชาวไทยจนบัดนี้...”

พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่กลุ่มชาวไร่ หมู่บ้านตัวอย่าง โครงการไทย-อิสราเอล

จังหวัดเพชรบุรี วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

“...การที่ประเทศของเราได้รักษาอธิปไตย และดำรงฐานะมาด้วยดีตลอดมานั้น ก็ด้วยความร่วมมือของ ทุกฝ่ายต่างช่วยกันปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ ด้วยความสามัคคี และความพร้อมที่จะเสียสละ เพื่อประโยชน์ส่วนรวม...”

พระราชดำรัส พระราชทานในพิธีประดับยศนายตำรวจชั้นนายพล

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

“...เมืองไทยนี้ อยู่ได้ด้วยความสามัคคี ด้วยความเข้มแข็ง ด้วยความเสียสละ อาศัยความเห็นอก เห็นใจซึ่งกันและกัน และถ้ารักษาความเห็นอกเห็นใจนี้แล้ว ประเทศของเราก็จะเป็นที่อาศัยที่อุดมสมบูรณ์ และน่าสบายต่อไปชั่วกาลนาน...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะประชาชน จังหวัดราชบุรี

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๓๑

“...การที่ประเทศของเราได้รักษาอธิปไตยและดำรงฐานะมาด้วยดีได้ตลอดมานั้น ก็ด้วยอาศัยความร่วมมือของทุก ๆ ฝ่าย ต่างช่วยกันปฏิบัติงานเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ ด้วยความสามัคคีและความพร้อมเพียงที่จะเสียสละ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวมมาแล้วแต่จนหลัง ฉะนั้นข้าพเจ้ามีความชื่นชมยิ่งนักที่ได้ฟังคำปฏิญาณของทหารว่า พร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่เพื่อชาติ แม้แต่ชีวิตก็สละได้...”

พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่ทหารรักษาพระองค์ในพิธีตรึงพลสวนสนาม
เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๔

การเสียสละที่ยิ่งใหญ่อย่างหนึ่ง คือ “สละชีพเพื่อชาติ” ถ้าบุคคลของชาติใด ไม่สละชีวิตเพื่อปกป้องประเทศชาติแล้ว ประเทศชาติก็สูญเสียเอกราช ถูกชาติอื่นปกครองอย่างกดขี่ ขูดรีด ประชาชนหาความสุขมิได้ การรุกราน การสงครามระหว่างประเทศ เป็นของคู่กันในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ตั้งแต่เริ่มวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์จนถึงปัจจุบัน ดังนั้นต้องอาศัยผู้เสียสละปกป้อง เพื่อให้ประเทศชาติอยู่ได้ ดังพระบรมราโชวาท หรือพระราชดำรัสที่ได้กล่าวมาแล้ว

๒.๙ ความสามัคคี

“...ประวัติศาสตร์ได้แสดงให้เห็นปรากฏตลอดว่า ชาติใดเสื่อมสูญย่อยยับอับปางไป ก็เพราะประชาชนชาติสามัคคีธรรม แตกแยกเป็นหมู่คณะ เป็นพรรคเป็นพวก คอยเอารัดเอาเปรียบ ประหัตประหารซึ่งกันและกัน บางพรรคบางพวกถึงกับเป็นไส้ศึกให้ศัตรูมาจู่โจมทำลายชาติของตน ดังนี้ ข้าพเจ้าจึงขอชักชวนพี่น้องชาวไทยทั้งหลายให้ระลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษ ซึ่งได้กอบกู้รักษาบ้านเกิดเมืองนอนของเรามา นั้นให้จงหนักแล้วถือเอาความสามัคคี ความยินยอมเสียสละส่วนตัวเพื่อประโยชน์ยิ่งใหญ่ของประเทศชาติเป็นคุณธรรมประจำใจอยู่เนืองนิจ จึงขอให้ชาวไทยทั้งหลาย จงบำเพ็ญกรณียกิจของตนแต่ละคนด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร อดทนและกล้าหาญ แล้วอุทิศความเสียสละส่วนตัว ความเหน็ดเหนื่อย ลำบากยากแค้นเป็นพลีบูชาบรรพบุรุษ ผู้ซึ่งได้ก่อสร้างชาติเป็นมรดกตกทอดมาถึงพวกเราชาวไทยจนบัดนี้...”

กระแสพระราชดำรัส พระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยในโอกาสขึ้นปีใหม่ ๒๕๑๔
วันที่ ๓๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓

จากกระแสพระราชดำรัสดังกล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่า ความสามัคคีมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติเพียงใด ถ้าชาติใดแตกความสามัคคี ชาตินั้นก็ย่อยยับ ถูกศัตรูรุกรานได้ง่าย ดังนั้นความสามัคคีจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการดำรงเอกราชและพัฒนาประเทศชาติให้เจริญทัดเทียมชาติอื่น

“..เราประเทศไทยถ้าสามัคคีกันดี ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางที่มีเหตุผล เราเองจะเป็นที่ตั้งของความมั่นคงผาสุกของราษฎรที่เป็นประชากรแห่งประเทศนี้ เป็นตัวอย่างแก่มวลมนุษย มวลมนุษยก็มนุษยชาตินี้เอง...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะกรรมการอำนวยการสันนิบาต มูลนิธิแห่งประเทศไทย

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๙ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ดังนั้น ความสามัคคีเห็นอกเห็นใจกัน จึงมีความสำคัญในการอยู่ร่วมกัน

“...คนเราอยู่คนเดียวไม่ได้ จะต้องอยู่เป็นหมู่เป็นคณะ และถ้าหมู่คณะนั้นมีความสามัคคีคือเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือในทุกเมื่อ ช่วยกันคิดว่าสิ่งใดสมควร สิ่งใดไม่สมควร สิ่งใดที่จะนำมาซึ่งหายนะหรือเสียหายก็เว้น และช่วยกันปฏิบัติทั้งหน้าที่ทางกาย ทั้งหน้าที่ทางใจ...”

พระราชดำรัส พระราชทานในพิธีพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้าน จังหวัดสระบุรี

ณ วัดหนองเขื่อนช้าง อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี

วันที่ ๑๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๑๙

ความสามัคคี คืออะไร จากกระแสพระราชดำรัส และพระบรมราโชวาท สรุปได้ว่า ลักษณะของ ความสามัคคี ประกอบด้วย

ประการที่ ๑ การที่ทุกคนเห็นใจกัน พร้อมเพรียงกัน ดังพระราชดำรัส ดังนี้

“...สามัคคีนั้นเป็นการที่ทุกคนเห็นใจกัน ซึ่งกันและกัน และพร้อมเพรียงก็หมายความว่า ไม่ได้ทำคนละที่สองที่แต่ทำพร้อมกัน ความสามัคคีและความพร้อมเพรียงนี้ มีผลต่อเนื่องอีกอย่างหนึ่งอีกต่อไปว่า ทำให้ทุกคนมีความเข้มแข็ง แข็งแรง ซึ่งจะนำมาสู่ความสุขของแต่ละคน เพราะว่าคนเรามีทั้งสุขและทุกข์ เมื่อมีความทุกข์ มีคนอื่นมาช่วยก็ทำให้ความทุกข์น้อยลง ฉะนั้นความสามัคคีและความพร้อมเพียงนั้นจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ...”

พระราชดำรัส ในพิธีพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช

ณ สนามกีฬาชาติตระการโกศล วันที่ ๑๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๑

ประการที่ ๒ ความสามัคคี คือ การใช้สติปัญญา ประลองตองกัน

“...ความสามัคคีนั่น หมายถึงความเห็นใจซึ่งกันและกัน ทั้งในทางส่วนบุคคล ทั้งในด้านวิชาการ ต้องเห็นใจว่าแต่ละคนมีหน้าที่ มีความรู้ในวิชาการของแต่ละคน ถ้าดำเนินวิชาการนั้น ๆ ไปตามลำพัง หรือตามแนวเดียวเท่านั้นเอง ก็จะไม่สามารถที่จะดำเนินได้โดยดี...”

พระบรมราโชวาท พระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานสุรสีห์รำลึก

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๒๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๒

“...ความสามัคคีนั่น อาจหมายถึง เห็นชอบเห็นพ้องกัน โดยไม่แย้งกัน ความจริงงานทุกอย่างหรือการ อยู่เป็นสังคมย่อมต้องมีความแย้งกัน ความคิดต่างกัน ซึ่งไม่เสียหาย แต่อยู่ที่จิตใจของเรา ถ้าเราใช้หลักวิชา และความปรองดองด้วยการใช้ปัญญา การแย้งต่าง ๆ ย่อมเป็นประโยชน์ ถ้ามีรากฐานของความคิด อย่างเดียวกัน รากฐานของความคิดนั้น คือ แต่ละคนจะต้องทำให้บ้านเมืองมีความสุขมีความปึกแผ่น ถ้าถือรากฐานว่าเราทุกคนเป็นคนไทยทั้งนั้น จะต้องรักษาความเป็นไทยอยู่ โดยที่ถือว่าชาติไทยเป็นที่พักอาศัย ของเรา เป็นที่ยืนของเรา เป็นที่นั่งของเรา เป็นที่นอนของเรา ยิ่งต้องมีรากฐานของความสามัคคีได้ แม้จะหลักวิชาหรือความคิดในทางการเมือง ความคิดในทางส่วนตัวจะแตกต่างกัน ผลประโยชน์อันส่วนรวม คือที่ที่เรายืนอยู่นั้นที่ที่เราอยู่ยังมั่นคงอยู่นั้นเป็นรากฐานอันเดียวกัน...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสายสะพาย

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ ๒๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๑๗

“...สามัคคีหรือการปรองดองกัน ไม่ได้หมายความว่า คนหนึ่งพูดอย่างหนึ่ง คนอื่นต้องพูด เหมือนกันหมด ลงท้ายชีวิตก็ไม่มี ความหมาย ต้องมีความแตกต่างกัน แต่ต้องทำงานให้สอดคล้องกัน แม้จะขัดกันบ้าง ก็ต้องสอดคล้องกันถ้าไม่สอดคล้องกัน พัง...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่บุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๖

ประการที่ ๓ สามัคคี หรือรู้จักสามัคคี คือการระลုံးมอล่วยกัน

“...รู้จักสามัคคี หมายความว่า รู้จักการระลုံးมอล่วยกัน แม้จะไม่ใช่ถูกต้องเต็มที่ คือ หมายความว่า ไม่ถูกหลักวิชาเต็มที่ ก็จะต้องใช้ เพราะว่าถ้าไม่ใช่ ก็ไม่มีอะไรใช้ อาจมีสิ่งที่มีอยู่แล้วที่จะใช้ไปได้ชั่วคราว คุณภาพอาจไม่ค่อยดีนัก ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีอะไรที่เรียบร้อยเปอร์เฟกต์ แต่ว่าต้องใช้อะไรที่พอใช้ได้ไป ไม่อย่างนั้นไม่มีวันที่จะมีชีวิตรอดได้...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่บุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ถวายชัยมงคลในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔

ความสามัคคีกับการอยู่รอดของประเทศชาติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัสหรือพระบรมราโชวาทอย่างต่อเนื่องในวโรกาสต่าง ๆ กัน เกี่ยวกับความสามัคคี เพื่อการอยู่รอดของประเทศ เพื่อเน้นให้ประชาชนชาวไทยตระหนักในเรื่องนี้ ดังตัวอย่างพระราชดำรัส ความตอนหนึ่งว่า

“...ประเทศไทยถ้าประชาชนพลเมืองมีความสามัคคีกลมเกลียวกันดี มีระเบียบวินัย ประเทศนั้นก็เจริญและอยู่ในฐานะดี จึงเห็นได้ว่าความสามัคคีกลมเกลียวกันระหว่างคนในชาติ และความเข้าใจรักษาระเบียบวินัยเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่จะช่วยประเทศชาติสู่ความวัฒนาถาวร...”

พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสเสด็จฯ ออกให้ประชาชนเฝ้า ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม
วันที่ ๑๙ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๐๔

“...สามัคคี คือ การเห็นแก่บ้านเมืองและช่วยกันทุกวิถีทาง เพื่อที่จะสร้างบ้านเมืองให้เข้มแข็ง ด้วยการเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตอย่างตรงไปตรงมา นึกถึงประโยชน์ส่วนรวม เพราะประโยชน์ส่วนรวมนั้น คือความมั่นคงของบ้านเมือง...”

พระราชดำรัส พระราชทานในพิธีประดับยศนายตำรวจชั้นนายพล
ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๕๑๙

“...เมืองไทยนี้อยู่ได้ด้วยความสามัคคี ด้วยความเข้มแข็ง ด้วยความเสียสละ อาศัยความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และถ้ารักษาความเห็นอกเห็นใจนี้แล้ว ประเทศชาติของเราก็จะเป็นที่อาศัยที่อุดมสมบูรณ์และน่าสบายต่อไปชั่วกาลนาน...”

พระราชดำรัส พระราชทานในพิธีพระราชทานธงประจำรุ่นลูกเสือชาวบ้าน จังหวัดขอนแก่น
ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น วันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

“...ตราบไต่ที่ชาวไทยมีความสามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อประเทศชาติแล้วชาติก็ได้รอดพ้นจากภัยพิบัติสู่ความสุขความเจริญ แต่คราวไต่ที่ขาดความสามัคคีกลมเกลียวกัน ก็ต้องประสบเคราะห์กรรมกันทั้งชาติ จึงเป็นหน้าที่ของเราทั้งหลาย ที่จะต้องร่วมใจกันปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีสวนสนามทหารรักษาพระองค์ ณ ลานพระราชวังดุสิต
วันที่ ๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๐๕

๒.๑๐ การทำงานอย่างมีความสุข

การทำงานอย่างมีความสุข ต้องอาศัยสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี มีจิตใจรักงาน หรือการทำงานอย่างมีความสุข และประสบผลสำเร็จต้องยึดหลัก “อิทธิบาทสี่” คือ ฉันทะ (ใจรักงาน) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (เอาใจฝักใฝ่) วิมังสา (ใช้ปัญญาไตร่ตรอง)

“อิทธิบาท” คือ องค์ประกอบสำหรับที่ทำให้พระราชกรณียกิจทั้งหลายสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ดังคำถามที่ พล.ต.อ. วสิษฐ เดชกุญชร กราบบังคมทูลถามพระเจ้าอยู่หัวว่า

“ทรงทำอย่างไร จึงทรงงานได้โดยไม่มีพระอาการเหน็ดเหนื่อย หรือเบื่อหน่ายเช่นนั้น มีหน้าข้าพระราชกรณียกิจทั้งหลายสำเร็จลุล่วงไปด้วยดีอีกด้วย”

มีกระแสพระราชดำรัสตอบว่า

“ฉันทะอิทธิบาท”

อิทธิบาท คือ ปัจจัยสำคัญส่วนพระองค์ ทำให้เกิดผลสำเร็จในการทรงงานอย่างมีความสุข

ความเครียด กับความตึงเครียด หรือมีความเสียดสีกัน เป็นอุปสรรคสำคัญในการทำงาน ความเครียด ทำให้คิดวิชาการหรือความรู้ไม่ออก และร่างกายทรุดโทรม ความตึงเครียด ก่อให้เกิดการกระทบกระทั่ง ส่งผลต่อความสำเร็จของงาน ดังนั้น ต้องทำงาน ปราศจากความเครียด และความตึงเครียด ดังพระราชดำรัสที่มีความตอนหนึ่งว่า

“...การทำงานนี้ถ้ามีความเครียดไม่สามารถที่จะปฏิบัติงานให้สำเร็จได้ เพราะว่าในตัวเองในงานการต้องมีหลักวิชา และต้องมีร่างกายที่แข็งแรง ถ้าหากว่ามีความเครียดทำวิชานั้นไม่ออก ร่างกายก็ทรุดโทรมในส่วนรวมถ้ามีความเครียดก็มีอย่างหนึ่งที่เขาเรียกว่าความตึงเครียด หรือมีความเสียดสีกัน มันก็ไม่เหมาะสมทำให้งานของกิจการใดที่ต้องร่วมมือกันหลายฝ่ายไม่มีความสำเร็จ ฉะนั้นการที่มีร่างกายแข็งแรง จิตใจเราเร่งลดความตึงเครียด ก็ทำให้งานการทุกอย่าง จนกระทั่งถึงงานของส่วนรวม มีโดยเฉพาะในกองทัพ หรือในส่วนราชการสังกัดแต่ทั้งประเทศมีความสำเร็จเรียบร้อย...”

พระราชดำรัส ในโอกาสที่สมุหราชองครักษ์ นำข้าราชการสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

กองบัญชาการทหารสูงสุด กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และกรมตำรวจ

เฝ้าฯ น้อมเกล้าฯ ถวายเรือใบ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

วันที่ ๒๖ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐

ดังนั้น การทำงานสิ่งใด ควรทำด้วยความตั้งใจ

“...จะทำงานทำการอะไรก็ตาม ถ้าทำด้วยร่างกายมันก็เมื่อยกาย แต่ถ้าทำด้วยใจจะว่าเมื่อยใจ มันหนักใจ มันเหนื่อยใจ มันเป็นไปไม่ได้ ฉะนั้น การทำงานทำการ ถ้าทำด้วยความตั้งใจที่จะทำงานทำการ ความเมื่อยนั้นจะหมดไป ความเหนื่อยจะไม่มีหรือมีแล้วเราก็ไม่รับ เพราะว่าความเมื่อยของกาย ความเหนื่อยของใจนั้นมันมีเสมอ แต่ถ้าเราไม่รับมันจะไปไหน มันก็ไม่มี มันเกิดเมื่อยขึ้นมาแล้วก็หายไป ฉะนั้น การที่จะทำงานให้ได้ดีก็ต้องมีความตั้งใจ ความตั้งใจที่จะทำ เมื่อมีความตั้งใจแล้ว ต้องมีความอดทนเหนียวแน่น...”

พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล

เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย

วันที่ ๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๒๓

การทำงานให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการ ดังนี้

“...การทำงานให้สำเร็จผลแน่นอนและสมบูรณ์ตามเป้าหมายนั้น จะต้องใช้ความรู้ความสามารถ พร้อมทั้งคุณสมบัติที่สำคัญ ๆ ในตัวบุคคลหลายประการ ทั้งความตั้งใจที่มั่นคง ความคิดสร้างสรรค์ ความอุตสาหะพยายาม ความรับผิดชอบ ตลอดจนความสุจริต เป็นธรรมนำมาปฏิบัติโดยสม่ำเสมอ...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วันที่ ๑๙ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๘

“...การทำงานใด ๆ ไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก ควรอย่างยิ่งที่จะตั้งเป้าหมาย ขอบเขต และหลักการไว้ให้แน่นอน เพราะจะช่วยให้สามารถปฏิบัติมุ่งเข้าสู่ผลสำเร็จได้โดยตรง และถูกต้องพอเหมาะพอดี เป็นการป้องกันและขจัดความล่าช้า ความสิ้นเปลือง ความเสียเปล่า ทุกอย่างได้อย่างสิ้นเชิง...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐

“...หลักการสำคัญประการหนึ่งที่จะส่งเสริมให้ปฏิบัติงานสำเร็จและเจริญก้าวหน้าได้แท้จริง คือ การไม่ทำตัว ทำความคิดให้คับแคบ หากให้มีเมตตา และไมตรี ประสานสัมพันธ์กับผู้อื่น โดยเฉพาะผู้ร่วมงานอย่างจริงจัง...”

พระบรมราโชวาท ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เรื่องศิลปวัฒนธรรม และ
ชีวิตวัฒนธรรม โดยใช้พิพิธภัณฑ์เป็นสื่อในการเผยแพร่ข้อมูล ผู้รวบรวมและเรียบเรียงข้อสรุปแนวคิดที่ได้จาก
พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ดังนี้

๑. ประเพณีและวัฒนธรรมมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนชาวไทยทุกคน สมควรที่
จะต้องช่วยกันส่งเสริม อนุรักษ์ เพื่อความเจริญก้าวหน้า และแสดงให้นานาประเทศได้เห็นถึง
อัตลักษณ์ของประเทศไทย
๒. ในการศึกษาศิลปวัฒนธรรม ควรดำเนินควบคู่ไปกับวิทยาศาสตร์ เพราะความเจริญของบุคคล ต้อง
มีทั้ง ๒ ด้าน คือ ทางวัตถุและทางจิตใจ ที่จะต้องเกื้อกูลและส่งเสริมซึ่งกันและกัน
๓. ศิลปวัตถุเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงอดีตอันรุ่งโรจน์ของประเทศ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อ
การศึกษา ทั้งในทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดีและวัฒนธรรม ซึ่งทุกฝ่ายจะต้องช่วยกัน
อนุรักษ์ สืบทอดให้คงอยู่สืบไป
๔. พิพิธภัณฑ์สถานเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญของบ้านเมือง และเป็นเครื่องมือสำคัญ
อย่างยิ่งในการศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติ และพิพิธภัณฑ์สถานมีส่วนช่วย
รักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการศึกษาศิลปวิทยาการ
ต่างๆ ของประชาชน ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ที่ทันสมัย และได้มาตรฐานตามหลักวิชาการ จะสามารถ
อำนวยความสะดวกแก่ประชาชนในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ของชาติได้อย่างแท้จริง

ดังนั้น ทุกส่วนในสังคมควรช่วยกันอนุรักษ์ ส่งเสริม สนับสนุน สืบสาน สืบทอด และทำนุบำรุง
ศิลปวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป เพื่อแสดงถึงความเป็นชาติของเราให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาานานาประเทศ
ซึ่งการทำงานดังกล่าวจะประสบความสำเร็จ และมีความสุขได้ ต้องมีหลักในการทำงาน ดังนี้

๑. ตั้งเป้าหมาย ขอบเขต หลักการของงาน
๒. ความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับงาน
๓. ความตั้งใจแน่วแน่ มั่นคง
๔. ความอุตสาหะพยายาม หรือความเพียร
๕. ความรับผิดชอบ
๖. ความสุจริต เป็นธรรม
๗. สร้างมิตรไมตรี ประสานสัมพันธ์ อย่าใจแคบ
๘. มีความจริงใจ
๙. แก้ปัญหาด้วยเหตุผล
๑๐. ทำงานด้วยความร่าเริงใจ ลดความเครียด และความตึงเครียด

ทั้งนี้ ตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง ชีวิตวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมที่ควรใช้ในการดำเนินชีวิต ตามแนวพระราชดำริ ซึ่งพระราชทานไว้ในพระบรมราโชวาท พระราชดำรัส เนื่องในวโรกาสและกาลเวลาต่างกัน สรุปหัวข้อสำคัญ ซึ่งควรปฏิบัติตามได้ ๑๐ ประการ ดังนี้คือ

๑. ความรู้
๒. คุณธรรม
๓. ความพอเพียง
๔. ความเพียร
๕. สติ
๖. ปัญญา
๗. วินัย
๘. ความเสียสละ
๙. ความสามัคคี
- ๑๐.การทำงานอย่างมีความสุข

แนวพระราชดำริดังกล่าวแล้ว เป็นบทเรียน และเป็นแนวทางในการศึกษาเล่าเรียน การประกอบอาชีพ การครองเรือน และการสร้างความมั่นคง เจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติ การปฏิบัติตามรอยพระยุคลบาท เรื่อง ชีวิตวัฒนธรรม จะเกิดประโยชน์ต่อตัวผู้ปฏิบัติ ทำให้เกิดความก้าวหน้าอย่างมั่นคงต่อประเทศชาติ

ผู้สนใจแนวพระราชดำริ ต้องอ่านอย่างพินิจพิจารณาให้ถ่องแท้ เกิดความฉลาดรู้ และฝึกฝนการปฏิบัติอย่างจริงจัง จนกลายเป็นนิสัยแล้ว บุคลิกภาพก็จะเปลี่ยนไปในทางที่ดี มีคุณค่าขึ้น

หลักการ ๑๐ ประการดังที่กล่าวมาข้างต้น จึงเป็นพาหนะในการนำพาคนไปสู่เป้าหมาย ความสำเร็จทั้งตนเอง และประเทศชาติอย่างเท่าทัน ทัดเทียมชาติอื่น ๆ บนพื้นฐานประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเทคโนโลยีของเราเอง

๓. การกิจของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในการสนองตอบพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานให้คนไทยทั่วทั้งแผ่นดินในโอกาสต่าง ๆ สามารถน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ เป็นคติในการดำเนินชีวิต และเป็นแนวทางในการทำงานได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะด้านศิลปะและวัฒนธรรม พระองค์ทรงให้ความสำคัญทรงสนพระทัยในเรื่องราวด้านศิลปะและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนทรงปฏิบัติเห็นเป็นตัวอย่างด้วยพระองค์เอง ในการสร้างจิตสำนึกให้กับคนไทย ร่วมกันรักษารักษาและหวงแหนมรดกอันทรงคุณค่าของแผ่นดินไม่ให้สูญหายไป พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ มากเป็นพิเศษโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมี **พิพิธภัณฑ์ประจำท้องถิ่น** เพื่อเก็บรักษามรดกของท้องถิ่น ไว้คู่กับผืนแผ่นดินนั้น และเป็นการปลูกจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในท้องถิ่น ได้ทราบว่าพื้นที่ที่อาศัยอยู่นั้นมีประวัติความเป็นมา และมีความสำคัญอย่างไรในอดีต และช่วยกันอนุรักษ์มรดกนั้นไว้ให้ลูกหลาน เพราะพระองค์ทรงตระหนักว่า วัฒนธรรม คือ รากเหง้า ที่สะท้อนความเป็นชาติ หากชาติใด ขาดความมีวัฒนธรรมประจำชาติแล้ว ชาติบ้านเมืองนั้นก็สูญสิ้น ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า

“...เรื่องโบราณสถานนั้น เป็นเกียรติของชาติ อัฐเกา ๆ แผ่นเดียวก็มีค่า ควรที่เราจะช่วยกันรักษาไว้ ถ้าเราขาดสุโขทัย อโยธยา และกรุงเทพ ฯ แล้ว ประเทศไทยก็ไม่มีความหมาย...” พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร พ.ศ. ๒๕๐๐)

พระราชดำรัส เมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทอดพระเนตรสิ่งของที่ขุดได้จากวัดราชบูรณะ รับสั่งว่า “...จะไปไว้ที่ไหน ...” และพระราชทานกระแสพระราชดำริว่า

“...โบราณวัตถุและศิลปวัตถุของท้องถิ่นใดก็ควรที่จะเก็บรักษาและจัดแสดงไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของจังหวัดนั้น ๆ...” และเมื่อกรมศิลปากรสร้างพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ สุโขทัย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดและมีพระราชกระแสรับสั่งว่า “...นี่ถ้ากรมศิลปากรไปสร้างพิพิธภัณฑ์ที่ไหนนะ ฉันจะไปเปิดให้...”

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น อีกแห่งหนึ่งที่ผลิตบัณฑิตออกไปรับใช้สังคม และตอบสนองพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ มาโดยตลอดตั้งแต่ก่อตั้งมหาวิทยาลัย จนกระทั่งปัจจุบันรวมเวลากว่า ๔๐ ปี และหลังจากได้รับพระราชทานนามว่า “ราชภัฏ” ซึ่งหมายถึง “เป็นคนของพระราชา” จึงต้องถวายงานประดุงชำระราชบริพารที่รับใช้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทที่ต้องถวายงานอย่างสุดความสามารถ สุดชีวิต และสุดจิตสุดใจ นอกจากนั้นการเป็นคนของ ได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทก็ต้องเป็นข้าของแผ่นดินอีกหนึ่งประการด้วย คือ “คนของพระราชา และข้าของแผ่นดิน” ดังนั้นการสร้างจิตสำนึกให้คนรู้จักรากเหง้าของตนเอง รักและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนให้มาก และรู้ว่าท้องถิ่นตนมีสิ่งใดที่มีคุณค่า

สิ่งที่มหาวิทยาลัยทำได้และเป็นรูปธรรมอย่างหนึ่ง คือ การจัดสร้างสำนักศิลปะและวัฒนธรรม โดยภายในอาคารจัดแสดงเรื่องราวต่าง ๆ ได้แก่ นิทรรศการวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ในล้านนา ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบนได้แก่ ไทใหญ่ ไทลื้อ ไทยอง ไทเขิน ไทยวน และลัวะ นิทรรศการเครื่องปั้นดินเผา เครื่องเงิน เครื่องเขิน และการรักษาด้วยวิธีการของแพทย์แผนไทยล้านนาหรือหมอเมือง และห้องพุทธศาสน์ แหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญา ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมล้านนา ในลักษณะของนิทรรศการที่มักจะปรากฏให้เห็นอยู่ในพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ทั่วไป

ดังนั้นการจัดแสดงสิ่งของเครื่องใช้ตลอดจนภูมิปัญญาความรู้ของท้องถิ่นจึงเกิดเป็นความร่วมมือกันของหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบด้านวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ในการจัดตั้ง “สถาบันล้านนา” ที่กำหนดให้การจัดแสดงในอาคารมีรูปแบบคล้ายกับ “พิพิธภัณฑ์ประจำสถาบัน” ซึ่งเป็นอีกประเภทหนึ่งของพิพิธภัณฑ์ที่ปรากฏในประเทศไทย และเป็นสถาบันระดับภูมิภาคในการเก็บรวบรวมโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุต่าง ๆ ในล้านนา มาจัดแสดงไว้ที่แห่งนี้ เพื่อให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะนักศึกษาที่กำลังจะเป็นบัณฑิตในอนาคตที่ต้องออกไปรับใช้ท้องถิ่นนั้นได้ใช้ข้อมูลจากการจัดแสดงนี้เป็นแหล่งเรียนรู้และรู้จักศิลปวัฒนธรรมของตนเองได้เป็นอย่างดี อีกทั้งให้คนในท้องถิ่นได้ตระหนักถึงคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น เพราะในภาคเหนือนี้ประกอบด้วยความหลากหลายของชาติพันธุ์ และความหลากหลายของวัฒนธรรม

ห้องนิทรรศการของสำนักศิลปะและวัฒนธรรมจึงมุ่งเน้นการจัดแสดงเครื่องใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ประเพณี พิธีกรรม และศาสนา ตลอดจนภูมิปัญญาของคนในล้านนาด้านต่าง ๆ ได้แก่ ผ้าทอและเครื่องแต่งกาย ไบลาน เครื่องดนตรี เครื่องปั้นดินเผา การแพทย์พื้นบ้านล้านนา (หมอเมือง) เป็นต้น

นิทรรศการแสดงวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ไทใหญ่

นิทรรศการแสดงวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อ

นิทรรศการแสดงวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ไทยอง

นิทรรศการแสดงวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขิน

นิทรรศการแสดงวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวน

นิทรรศการแสดงวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ

นิทรรศการแสดงผลงานหัตถศิลป์

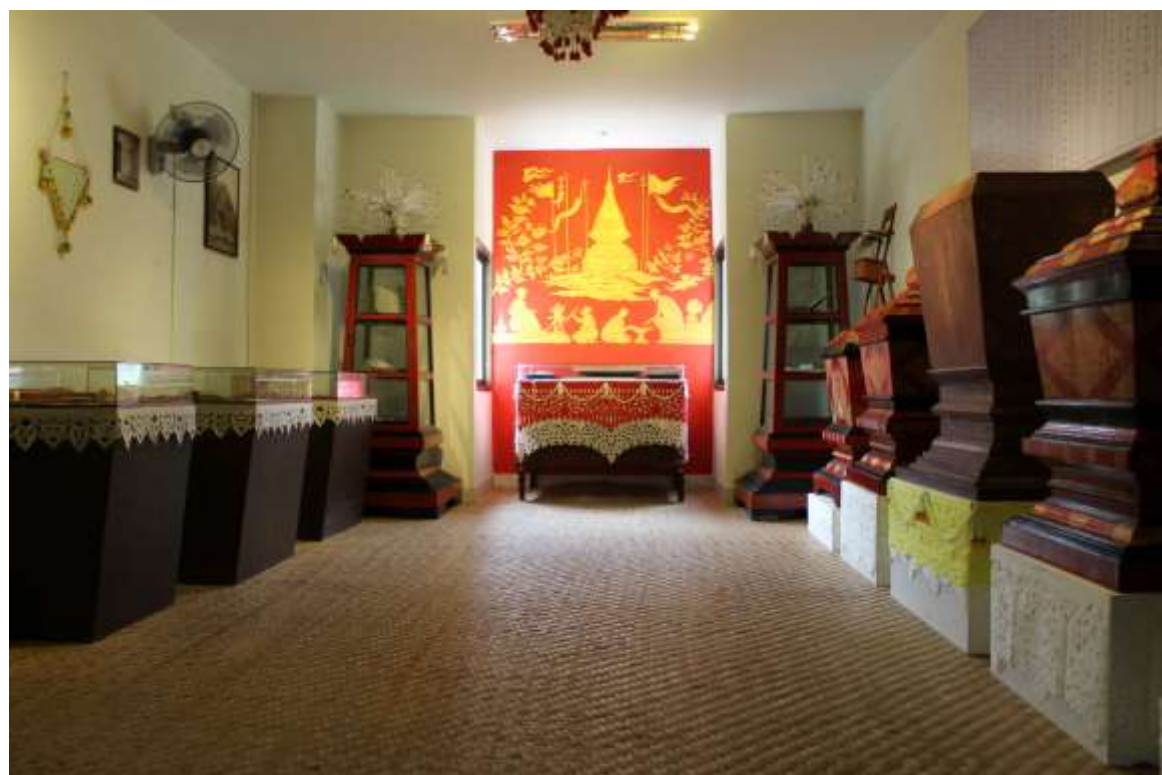
นิทรรศการ การแพทย์พื้นบ้านล้านนา (หมอเมือง)

ห้องพุทธศาสน์

ห้องภาษาอากรณ์

ห้องโบราณ

ห้องเจ้าชื่น สิริโรส

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ประจำสถาบัน จึงเป็นอีกภารกิจหนึ่งของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ตอบสนองแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อย่างสุดความสามารถ ในฐานะ “คนของพระราชา และข้าของแผ่นดิน” โดยเฉพาะภารกิจการส่งเสริม และสนับสนุนด้านศิลปวัฒนธรรม ช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติด้วยการร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นและของชาติให้ลูกหลานคนล้านนาได้เห็นคุณค่าสิ่งที่บรรพชนได้สร้างและสั่งสมไว้ และช่วยกันสืบทอดต่อไป

บรรณานุกรม

ชูสิทธิ์ ชูชาติ. **หลักการทรงงานตามรอยพระยุคลบาท**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
วนิดาการพิมพ์, ๒๕๒๔.

ธลีพระบาท. **ธรรมะแห่งพระราชา**. กรุงเทพฯ : แสงดาว, ๒๕๕๔.

พาณิชย์, กระทรวง. **เอกอัครราชูปถัมภ์แห่งแผ่นดิน**. กระทรวงพาณิชย์, ๒๕๕๐.

ปราโมทย์ ไม่กล้า. **การทรงงานของพ่อในความทรงจำ**. สมาคมสงเคราะห์สัตว์
ในพระบรมราชูปถัมภ์ โรงพิมพ์ตะวันออก จำกัด, ๒๕๕๕.

ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา. **คำพ่อสอน : ประมวลพระบรมราโชวาท
และพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสุขในการดำเนินชีวิต**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริม
สุขภาพและมูลนิธิสิดศรี-สฤกษ์ดีวงศ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๙.

_____. **คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสเกี่ยวกับเด็ก
และเยาวชน**. มูลนิธิโตโยต้า และมูลนิธิพระดาบส.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๒.

_____. **คำพ่อสอน ประมวลพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสเกี่ยวกับ
เศรษฐกิจพอเพียง**. มูลนิธิพระดาบส. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๔.

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. **ตามรอยพระราชดำริ
สู่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์เพชรรุ่ง, ๒๕๕๕.

ศิลปากร, กรม. **พระบิดาแห่งการอนุรักษ์มรดกไทย**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๕๐.

_____. **ภูมิแผ่นดินมรดกไทยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับการเสด็จ
พระราชดำเนินแหล่งมรดกไทย**. กรมศิลปากร, ๒๕๕๔.

สุเมธ ตันติเวชกุล. **หลักธรรมทำตามรอยพระยุคลบาท**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ด้านสุขภาพการพิมพ์, ๒๕๕๙.

อิเร็คทอนิกส์

พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง www.gis.finearts.go.th/MIS/Picture/Img_Museum/Pic_Museum/64-0001.jpg (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จเปิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา. <http://www.finearts.go.th/promotion/>
(ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา <http://janakan1.exteen.com/20120413/entry-11> (ออนไลน์) 22
กรกฎาคม 2559.

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง <http://www.bloggang.com/viewdiary> (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุทอง www.museumsiam.org/mdn-detail.php?MDNID=80 (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร www.dhammajak.net/forums/viewtopic.php?t=45001 (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเปิดอาคารจัดแสดง พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น www.finearts.go.th/khonkaenmuseum (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น www.finearts.go.th/khonkaenmuseum/parameters/km/item (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ <http://thai.tourismthailand.org> (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช <http://travel.thaiza.com> (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

ช่างทรงเครื่องทองคำ ยาว 15.5 ซม. สูง 12 ซม. ได้จากกรุพระปรางค์ วัดราชบูรณะ <http://www.manager.co.th> (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา www.museumsiam.org/mdn-detail.php?MDNID=114 (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติบ้านเชียง www.tlcthai.com (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

พิพิธภัณฑสถานกลางแจ้งบ้านปราสาท thai.tourismthailand.org (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.

แหล่งวัฒนธรรมบ้านเชียง manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=9510000012632 (ออนไลน์) 22 กรกฎาคม 2559.